

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΕΥΠ

ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Φωνολογική Ανάπτυξη σε παιδιά 3;6 – 4;6 :
συσχέτιση της κατάκτησης των ήχων σε
μεμονωμένες λέξεις και το συνεχή λόγο.**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

Πιτερού Ελένη

Ψαρρέα Ιωάννα- Αλεξάνδρα

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

Δρ. Παπαθανασίου Ηλίας

ΠΑΤΡΑ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2015

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ολοκλήρωση αυτής της πτυχιακής δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την αμέριστη συμπαράσταση, στήριξη και πολύτιμη βοήθεια πολυάριθμων ατόμων που βρέθηκαν στο πλευρό μας από την πρώτη στιγμή που αναλάβαμε αυτό το έργο.

Γι αυτό λοιπόν, θα θέλαμε αρχικά να ευχαριστήσουμε θερμά τον καθηγητή μας δρ. Ηλία Παπαθανασίου για την καθοδήγησή του, τις πολύτιμες συμβουλές του αλλά κυρίως για την υπομονή που έδειξε στις πολυάριθμες ερωτήσεις και απορίες μας.

Επίσης, ευχαριστούμε τον διευθυντή των εκπαιδευτηρίων «Μπουγά» Καλαμάτας κ. Μπουγά Φώτιο, την διευθύντρια του παιδικού σταθμού Καλαμάτας «Παλατάκι» κα. Μανεσάκη Χριστίνα, την διευθύντρια του Νηπιαγωγείου Καλαμάτας κα. Ασημάκου Ευγενία, τον διευθυντή του εργαστηρίου προσχολικής ηλικίας Πάτρας «Το Μικρό Γυρί» κ. Μιχαλόπουλο Χρήστο-Οδυσσέα και την διευθύντρια του δημοτικού βρεφονηπιακού σταθμού Κύμης κα. Φωτεινή, καθώς και όλους τους εκπαιδευτικούς και το προσωπικό για την βοήθεια τους και την ανοχή που έδειξαν κατά τη διάρκεια συλλογής του δείγματος.

Ευχαριστούμε θερμά τους γονείς των παιδιών που πήραν μέρος στο δείγμα μας, που χωρίς την άδεια τους δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί η έρευνα αυτή.

Επιπλέον ειδικές ευχαριστίες απευθύνουμε στον Λογοθεραπευτή Ζαχαριάδη Μάνο και στον Ανθή Κωνσταντίνο για την πολύτιμη βοήθειά τους.

Τέλος δεν θα μπορούσαμε να μην απευθύνουμε ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μας για την ανιδιοτελή βοήθεια, στήριξη αλλά και συμπαράστασή τους καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μας.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στο πρώτο μέρος της παρούσας έρευνας, γίνεται αναφορά στο θεωρητικό κομμάτι που βασίστηκε αυτή η εργασία και που πλαισιώνει την φωνολογική ανάπτυξη.

Αρχικά αναφέρονται οι κλάδοι της γλωσσολογίας, τα υποσυστήματα του λόγου και της ομιλίας και τέλος τα στάδια της φωνολογικής ανάπτυξης.

Στο δεύτερο μέρος που αποτελεί και το ερευνητικό κομμάτι αυτής της πτυχιακής εργασίας αναλύονται η διαδικασία της αξιολόγησης καθώς και τα δεδομένα που προέκυψαν από αυτήν.

Τέλος, στο τρίτο μέρος αναλύονται διεξοδικά τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα αυτή.

ABSTRACT

This research was carried out in order to study the field of phonological development of typically developing children from 3; 6 to 4; 6 years old. More specifically, this study compares the conquest phonemes and complexes in naming words with the continuous speech.

The aim of this work was to not be restricted to research the sounds that have been conquered or not, in these age groups by naming words only (that have already become the target of many research studies), but to include, reserve and compare phonological conquest phonemes to continuous speech.

For the implementation of this survey was used ,as a tool, a standardized speech evaluation test (Kanellopoulou & Papathanassiou, 2008) which included 75 color naming images and a imformal test with 9 description pictures with different themes , through which the same concepts tested in continuous speech. A total of 60 children, 30 in each age group, participated in this research, from four different cities in Greece (Athens, Kalamata, Kimi and Patra).

According to the results, the evaluation by naming images seems to be a reliable way, as not shown statistically significant difference in the conquest of phonemes than the continuous speech.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα ερευνητική πτυχιακή εργασία πραγματοποιήθηκε με σκοπό να μελετήσει το πεδίο της φωνολογικής ανάπτυξης των τυπικά αναπτυσσόμενων παιδιών ηλικίας 3;6 έως 4;6. Πιο συγκεκριμένα συγκρίνει την κατάκτηση φωνημάτων και συμπλεγμάτων στην κατονομασία λέξεων με τον συνεχή λόγο.

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να μην περιοριστεί στην έρευνα των ήχων που έχουν κατακτηθεί ή όχι, σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες μέσω της κατονομασίας λέξεων που έχουν ήδη γίνει στόχος πολλών ερευνητικών μελετών, αλλά να συμπεριλάβει, να συνεξετάσει και να συγκρίνει φωνολογικά την κατάκτηση φωνημάτων και στο συνεχή λόγο.

Για την υλοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο το σταθμισμένο τεστ αξιολόγησης ομιλίας (Κανελλοπούλου & Παπαθανασίου, 2008) που περιελάμβανε 75 έγχρωμες εικόνες κατονομασίας και 9 εικόνες περιγραφής, από μη σταθμισμένο υλικό, μέσω των οποίων εξετάστηκαν οι ίδιες έννοιες στον συνεχή λόγο. Συμμετείχαν συνολικά 60 παιδιά, 30 σε κάθε ηλικιακή ομάδα, από τέσσερις διαφορετικές πόλεις της Ελλάδος (Καλαμάτα, Πάτρα, Κύμη και Αθήνα).

Σύμφωνα με τα **αποτελέσματα**, η αξιολόγηση μέσω κατονομασίας εικόνων θεωρείται αξιόπιστος τρόπος, καθώς δεν παρουσιάζεται στατιστικώς σημαντική διαφορά στην κατάκτηση των φωνημάτων συγκριτικά με τον συνεχή λόγο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ABSTRACT

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Κλάδοι της Γλωσσολογίας	8
1.2. Υποσυστήματα Λόγου και Ομιλίας	8
1.3. Φωνητική	9
1.3.1. Αρθρωτική Φωνητική	9
1.3.1.1. Παραγωγή Φθόγγων και Κατηγοριοποίηση Ήχων	9
1.3.1.2. Φωνητική Καταγραφή	11
1.3.2. Ακουστική Φωνητική	13
1.3.3. Αντιληπτική Φωνητική	13
1.4. Φωνολογία	13
1.4.1. Φωνοτακτική Δομή	13
1.4.2. Φωνολογικές Διεργασίες Απλοποίησης	14
1.4.2.1. Δομικές Διαδικασίες Απλοποίησης	14
1.4.2.2. Συστημικές Δοκιμασίες Απλοποίησης	16
1.4.2.3. Μη Ανιχνεύσιμες Δοκιμασίες Απλοποίησης	17
1.5. Τονισμός	18
1.6. Γλωσσική Ανάπτυξη	18
1.7. Φυσιολογική Ανάπτυξη της Ομιλίας	21
1.7.1. Κατάκτηση Φωνημάτων	21
1.7.2. Κατάκτηση Συμπλεγμάτων	23
1.7.3. Γιατί επιλέγει η συγκεκριμένη Ηλικιακή ομάδα να ερευνηθεί στην παρούσα έρευνα;	24

1.8. Παρόμοιες Έρευνες στον Ελλαδικό χώρο	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΡΕΥΝΑ	
2.1. Σκοπός της Έρευνας	27
2.2. Εργαλείο Αξιολόγησης	27
2.2.1. Περιγραφή και Χρήση του Εργαλείου Αξιολόγησης	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	
3.1. Υποκείμενα	31
3.2. Ηχογράφηση	32
3.3. Φωνητική Καταγραφή	32
3.4. Ανάλυση Δεδομένων	32
3.5. Φωνητική Ανάλυση	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	
4.1. Ηλικιακή Ομάδα 3;6-4;0	35
4.2. Ηλικιακή Ομάδα 4;1-4;6	38
4.3. Στατιστικά Αποτελέσματα Ηλικιακής Ομάδας 3;6-4;0	41
4.4. Στατιστικά Αποτελέσματα Ηλικιακής Ομάδας 4;1-4;6	42
4.5. Ερμηνεύοντας τα Αποτελέσματα	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΣΥΖΗΤΗΣΗ	
5.1. Συζήτηση	44
5.2. Οι Επιπτώσεις στην Κλινική Πράξη	47
5.3. Μελλοντικές Χρήσεις της Έρευνας	48
5.4. Γενικό Συμπέρασμα	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	50
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Εισαγωγή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

“Η γλωσσολογία, όπως και οι άλλες επιστήμες, ενδιαφέρεται να είναι αντικειμενική, συστηματική, συνεπής και σαφής στην ερμηνεία που δίνει για τη γλώσσα” (David Crystal, 1987)

Γλωσσολογία ορίζεται, επομένως, η επιστημονική μελέτη της γλώσσας που επιδιώκει να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα για τη φύση της γλώσσας, τη δομή της και τη σχέση της με τον ανθρώπινο νου, αλλά και με την κοινωνία, όπως αυτό θεμελιώθηκε από τους Μπαμπινιώτη (1998) και Φιλιππάκη- Warburton (1998).

Για να καταστεί σαφής ο παραπάνω ορισμός σημειώνεται ότι ο όρος γλώσσα ερμηνεύεται ως ένα φωνητικό-ακουστικό σύστημα συμβατικών σημείων για την διατύπωση και συναλλαγή απόψεων, γνώσεων και πληροφοριών, καθώς και την μετάδοσή τους από γενιά σε γενιά, το οποίο βασίζεται σε νοητικές διαδικασίες και καθορίζεται από το εκάστοτε κοινωνικό σύστημα. (Bussmann 1996,).

1.1 Κλάδοι της Γλωσσολογίας

Λόγω της αλληλεπίδρασης, της επέκτασης αλλά και της εμπλοκής της γλωσσολογίας με άλλες συγγενείς επιστήμες, έχουμε ως αποτέλεσμα την δημιουργία διακλαδικών προσεγγίσεων, μερικές από τις οποίες είναι:

- Ψυχογλωσσολογία
- Κοινωνιογλωσσολογία
- Εθνογλωσσολογία
- Ανθρωπογλωσσολογία
- Υπολογιστική γλωσσολογία
- Κειμενογλωσσολογία κ.λ.π.

1.2 Υποσυστήματα λόγου και ομιλίας

Λόγος είναι ένα αφηρημένο, πολύπλοκο και δυναμικό γλωσσικό σύστημα ήχων και εννοιών που κατέχουν από κοινού και εγγενώς όλα τα μέλη μίας γλωσσικής κοινότητας και το χρησιμοποιούν προκειμένου να επικοινωνήσουν (Κατή, 1992), (Μπαμπινιώτης, 1998), (Παυλίδου, 1995), (Φιλιππάκη, Warburton, 1998).

Σύμφωνα με τους Bloom and Lahey (1978) τα επίπεδα του λόγου είναι τα εξής:

- Περιεχόμενο (που εμπεριέχει τη σημασιολογία της γλώσσα η οποία μελετά το περιεχόμενο των γλωσσικών μονάδων)
- Μορφή (που χωρίζεται στην μορφολογία, η οποία μελετά την εσωτερική δομή της λέξης, την φωνολογία που μελετά τους φθόγγους μέσα σε ένα συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα και την σύνταξη η οποία αναλύει τους

συνδυασμούς των εννοιών, των μορφημάτων και των λέξεων μέσα στις προτάσεις)

- Χρήση (που αποτελείται από την πραγματολογία η οποία περιλαμβάνει την υιοθέτηση κατάλληλων κανόνων κοινωνικής χρήσης και, ευρύτερα, ερμηνείας των εκάστοτε συνθηκών, όπως επίσης την κατανόηση των λεγομένων, ακόμη και όταν αυτά υπονοούνται, κατά τη διάρκεια της γλωσσικής επιτέλεσης)

1.3 Φωνητική

Η φωνητική εξετάζει τους ήχους που παράγει ο άνθρωπος μέσω των φωνητικών του οργάνων. (Γαβριηλίδου, Ζ. 2003).

Σύμφωνα με την φωνητική ένα φώνημα είναι εφικτό να αναλυθεί με τρεις διαφορετικούς τρόπους, κάτι που ορίζει και τους κλάδους της, οι οποίοι είναι

- Η αρθρωτική φωνητική που αναλύει τον τρόπο που χρησιμοποιούνται τα όργανα του λόγου, την θέση τους και την κίνηση (ή μη) των φωνητικών χορδών.
- Η ακουστική φωνητική η οποία έχει να κάνει με την ένταση του ήχου, την συχνότητα και την διάρκεια.
- Η αντιληπτική φωνητική που ασχολείται με την αποκωδικοποίηση της ομιλίας στον εγκέφαλο.

(Δρ. Α. Κωτσοπούλου, 2007)

1.3.1 Αρθρωτική φωνητική

Λόγω της φύσης της έρευνας που πραγματοποιούμε σχετικά με την φωνητική κατάκτηση των φωνημάτων κρίνεται απαραίτητο να αναλυθούν κάποια κομμάτια της αρθρωτικής φωνητικής εκτενέστερα.

1.3.1.1 Παραγωγή φθόγγων και κατηγοριοποίηση ήχων

Οι φθόγγοι διακρίνονται σε φωνήεντα και σύμφωνα. Για τα φωνήεντα η οή του αέρα διαμέσου της φωνητικής οδού είναι ομαλή, χωρίς εμπόδια, ενώ για τα σύμφωνα δημιουργείται κάποιο εμπόδιο στη οή του αέρα μέσα στη φωνητική οδό από τους αρθρωτές.

Τα φωνήεντα μπορούν να περιγραφούν προσεγγιστικά βάσει της θέσης των αρθρωτών κατά την παραγωγή τους.

Τα σύμφωνα που παράγονται όταν υπάρχει εμπόδιο, αυτό μπορεί πολύ πιο εύκολα να χαρακτηριστεί από έναν τόπο άρθρωσης και έναν τρόπο άρθρωσης. Ο τόπος άρθρωσης είναι το σημείο εκείνο της φωνητικής οδού όπου σχηματίζεται το εμπόδιο στη ροή του αέρα ενώ ο τρόπος άρθρωσης είναι το είδος του εμποδίου στη ροή του αέρα.

Οι τόποι άρθρωσης ονοματίζονται από τους αρθρωτές που σχηματίζουν το εμπόδιο και είναι οι εξής :

- Χειλικός ή διχειλικός, όταν το εμπόδιο παράγεται από τα δύο χείλη.
- Χειλοδοντικός, μεταξύ του κάτω χείλους και της άνω οδοντοστοιχίας.
- Οδοντικός, μεταξύ της άκρης της γλώσσας και της πίσω πλευράς της άνω οδοντο-στοιχίας.
- Φατνιακός, μεταξύ της άκρης της γλώσσας και των άνω φατνίων, της ρίζας δηλαδή της άνω οδοντοστοιχίας στην πρόσθια άκρη του ουρανίσκου, ακριβώς πίσω από τα δόντια.
- Ουρανικός, μεταξύ της ράχης της γλώσσας και του ουρανίσκου.
- Υπερωικός, μεταξύ του πίσω μέρους της γλώσσας και της μαλακής υπερώας.

Οι τρόποι άρθρωσης ορίζονται από το είδος του εμποδίου που τίθεται στη ροή του αέρα. Το εμπόδιο μπορεί να είναι πλήρες, ανακόπτοντας εντελώς τη ροή του αέρα, ή μερικό, τροποποιώντας τη ροή και συμβάλλοντας στην παραγωγή ήχου με τη μορφή θορύβου. Οι κύριοι τρόποι άρθρωσης είναι οι εξής :

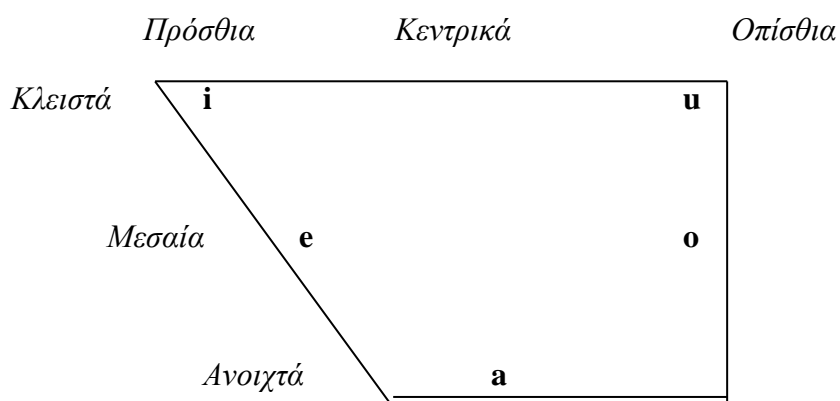
- Στιγμαίος ή έκκροτος: Η ροή του αέρα ανακόπτεται εντελώς, αυξάνεται η πίεση στο εσωτερικό της φωνητικής οδού, και απελευθερώνεται απότομα η πίεση με απόσυρση του εμποδίου
- Τριβόμενος ή εξακολουθητικός: Η ροή του αέρα δεν ανακόπτεται αλλά λόγω της πολύ μικρής απόστασης μεταξύ των αρθρωτών παράγεται ήχος (θόρυβος) στον τόπο άρθρωσης.
- Προστριβόμενος: ανακόπτεται η ροή του αέρα και η αυξανόμενη πίεση απελευθερώνεται απότομα (όπως στον στιγμαίο), αντί όμως η άφεση να καταλήξει σε ελεύθερη ροή διατηρείται μερικώς το εμπόδιο στον ίδιο τόπο άρθρωσης και παράγεται διαρκής ήχος (θόρυβος).
- Ένρινος: χαμηλώνει η μαλακή υπερώα και επιτρέπει την ομαλή ροή του αέρα διαμέσου της ρινικής οδού. Πρόκειται για τρόπο εμποδιστικό (εφόσον φράσσεται πλήρως η στοματική οδός) αλλά εξακολουθητικό (εφόσον μπορεί να παράγεται διαρκώς).
- Πλάγιος: Η ροή του αέρα στο κέντρο της στοματικής κοιλότητας εμποδίζεται από τη γλώσσα στον τόπο άρθρωσης αλλά επιτρέπεται προς το πλάι λόγω ασύμμετρης θέσης και τάσης της γλώσσας.
- Παλλόμενος: Η ροή του αέρα διακόπτεται και αποκαθίσταται περιοδικά με παλμική (παλινδρομική) αρθρωτική κίνηση, δηλαδή παρατηρείται μια στιγμιαία διακοπή στη ροή του αέρα από παροδικό εμπόδιο στον τόπο άρθρωσης. Η μοναδική αυτή διακοπή μπορεί να ονομαστεί και χτύπημα, πετάρισμα, ή πλατάγισμα.
- Υγρός : Ο τρόπος αυτός είναι ενδιάμεσος μεταξύ καθαρού συμφώνου και καθαρού φωνήεντος. Μοιάζει με σύμφωνο κυρίως ως προς τον σαφώς προσδιορισμένο τόπο άρθρωσης, την ύπαρξη δηλαδή σημείου κατά μήκος της φωνητικής οδού όπου δημιουργείται στένωση στη ροή του αέρα. Μοιάζει με φωνήεν όσον αφορά στη ροή του αέρα διότι αυτή παραμένει σχεδόν ομαλή. Σε αυτή την περίπτωση δεν δημιουργείται θόρυβος στον τόπο άρθρωσης (Fromkin et al, 2011).

1.3.1.2 Φωνητική καταγραφή

Το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ) δημιουργήθηκε για να αναπαριστά διακριτά, με ακρίβεια και λεπτομέρεια καθέναν από τη μεγάλη ποικιλία ήχων που χρησιμοποιούνται από τις ανθρώπινες γλώσσες. Είναι διαμορφωμένο για να αποτελεί έναν καθολικό τρόπο καταγραφής όλων των ανθρώπινων γλωσσών. Εκτός από τα σύμβολα από τις διάφορες εκδοχές του λατινικού αλφαβήτου και από το ελληνικό αλφάβητο, πολλά σύμβολα και διακριτικά σημεία δε συναντιούνται έξω από το ΔΦΑ.

Παρακάτω ακολουθούν πίνακες με τα σύμβολα των φωνηέντων και των συμφώνων της Ελληνικής γλώσσας σύμφωνα με το ΔΦΑ. Ο πίνακας 1 παρουσιάζει τα 5 φωνήεντα βάσει των παραμέτρων πρόσθια- κεντρικά- οπίσθια και κλειστά- μεσαία- ανοιχτά (Μαγουλά, 2003).

Πίνακας 1: Τα φωνήεντα της Ελληνικής γλώσσας

Πίνακας 2: Τα σύμφωνα της ελληνικής γλώσσας

		Α	Η	Α	Η	Α	Η	Α	Η	Α	Η	Α	Η
ΘΕΣΗ		χειλικά		χειλοδοντικά		οδοντικά		φατνιακά		ουρανικά		υπερωϊκά	
Τ	ένρινα		m						n		ɲ		
	στιγμαϊαία	p	b			t	d			c	ʃ	k	g
Ο	Εξακολουθητικά			f	v	θ	ð	s	z	ç	ʝ	χ	γ
Π	προστριβόμενα							ts	dz				
Ο Σ	υγρά	πλάγια							l		ʎ		
		παλλόμενα							r				

- αλλόφωνα :
- /k/ → /c/ : κυάλια /'cala/
 - /g/ → /ʝ/ : γκιώνης /'ʝonis/
 - /n/ → /ɲ/ : πανιά /pa'ɲa/
 - /n/ → /ɲ/ : άγχος /'aɲxos/
 - /l/ → /ʎ/ : ήλιος /'iʎos/
 - /x/ → /ç/ : χιόνι /'çoni/
 - /ɣ/ → /ʝ/ : γιαγιά /ja'ja/

1.3.2 Ακουστική Φωνητική

Η ακουστική φωνητική περιγράφει τις ακουστικές ιδιότητες των φθόγγων. Μελετάει τα ηχητικά κύματα που παράγονται κατά τη διάρκεια της ομιλίας και μεταδίδονται μέσω του αέρα στο αυτί του δέκτη του ηχητικού μηνύματος (Γραβρηλίδου, 2003).

1.3.3 Αντιληπτική Φωνητική

Η αντιληπτική φωνητική αναλύει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο δέκτης, τους ήχους της ομιλίας. Τα ηχητικά κύματα αφού φτάσουν στο εξωτερικό όργανο της ακοής (αυτί), μεταφέρονται μέσω του ακουστικού νεύρου στον εγκέφαλο απ' όπου και αποκωδικοποιούνται (Ομάδα έρευνας ΠΣΛ, 1995).

1.4 Φωνολογία

«Η Φωνολογία μελετά τη δομή των φωνημάτων και τους κανόνες που διέπουν τους μεταξύ τους συνδυασμούς. Ως φώνημα ορίζουμε τη μικρότερη γλωσσική μονάδα η οποία έχει διακριτική αξία και μπορεί να μεταβάλει το νόημα μιας λέξης». Αλλάζοντας, δηλαδή τα φωνήματα μεταβάλετε το νόημα των λέξεων. Για παράδειγμα στις λέξεις πόδι - ρόδι αλλάζοντας τα αρχικά φωνήματα (π-ρ) αλλάζει και το νόημα τους (Τζουριάδου, 1995).

1.4.1 Φωνοτακτική δομή

Φωνοτακτική δομή είναι ο συνδυασμός των φωνημάτων μιας γλώσσας μεταξύ τους και οι βασικές συλλαβικές δομές της κάθε γλώσσας.

Η πιο πρώιμη εξελικτικά και πιο κοινή συλλαβική δομή διεθνώς είναι η συλλαβή CV (σύμφωνο/φωνήεν).

Στην ελληνική γλώσσα το συλλαβικό πρότυπο είναι C₀₋₃V C₀₋₁ αφού το αρχικό μέλος της συλλαβής μπορεί να αποτελείται από 0-3 σύμφωνα και το τελικό μέλος από 0-1.

Υπάρχουν δύο τύποι συλλαβών, οι ανοιχτές και οι κλειστές. Ανοιχτή συλλαβή μπορεί να χαρακτηριστεί μια συλλαβή που τελειώνει σε φωνήεν, ενώ κλειστή μία συλλαβή που τελειώνει σε σύμφωνο. Αναλυτικότερα έχουμε τους εξής τύπους συλλαβικών δομών:

- Ανοιχτές συλλαβές: v, cv, ccv, cccv
- Κλειστές συλλαβές: vc, enc, ccvc, cccvc (Κωτσοπούλου, 2007)

1.4.2. Φωνολογικές διεργασίες απλοποίησης

1.4.2.1. Δομικές διαδικασίες απλοποίησης

Οι δομικές διαδικασίες είναι οι στρατηγικές απλοποίησης της δομής μιας φωνητικής ακολουθίας (συλλαβής, λέξης, πρότασης).

Οι διαδικασίες αυτές αφορούν είτε τη μείωση των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών που υπάρχουν είτε στην απλοποίηση της φωνοτακτικής δομής της ακολουθίας.

Αυτές είναι:

1. Πτώση συλλαβής – το παιδί απλουστεύει τη δομή των πολυσύλλαβων λέξεων παραλείποντας μία ή περισσότερες από τις μη τονιζόμενες συλλαβές. οι συλλαβές που κατά κανόνα παραλείπονται είναι αυτές που βρίσκονται πριν από την τονισμένη συλλαβή.

Ντουλάπα → /'lapa/

2. Αναδιπλασιασμός – το παιδί ολόκληρη ή μέρος της τονισμένης συνήθως συλλαβής.

- 2α. Ολικός αναδιπλασιασμός – το παιδί επαναλαμβάνει ολόκληρη την τονισμένη συλλαβή.

κουτί → /ti'ti/

- 2β. Μερικός αναδιπλασιασμός – το παιδί επαναλαμβάνει μέρος της συλλαβής, δηλαδή ή το σύμφωνο ή το φωνήεν.

μήλο → /'mimo/

3. Πτώση φωνήματος ή συμπλέγματος συμφώνων – το παιδί παραλείπει ένα φώνημα ή ένα σύμπλεγμα συμφώνων και απλοποιεί τη φωνοτακτική δομή της λέξης.

χώμα → /'oma/

σπίτι → /'iti/

Σημείωση: Οι παραλείψεις συμπλεγμάτων είναι αρκετά σπάνιες. Τα συμπλέγματα συνήθως απλοποιούνται.

4. Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής – το παιδί παραλείπει το τελικό σύμφωνο κλειστής συλλαβής, είτε αυτή βρίσκεται στο τέλος της λέξης με τα σύμφωνα /s/ και /n/ ή μέσα στη λέξη

καφές → /ka'fe/

πόρτα → /'pota/

Σημείωση: στο λεξιλόγιο της έρευνας υπήρχαν κλειστές συλλαβές με /l/ στο όπας το γκολ στο τέλος της λέξης και κλειστές συλλαβές με τα /r/ και /l/ όπως πόρτα και κάλτσα μέσα στη λέξη.

5. Αρμονία συμφώνων – το παιδί με αυτήν την διαδικασία προσπαθεί να εναρμονίσει τα φωνήματα μιας λέξης, μειώνοντας τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά τους.

Ένα ή περισσότερα φωνήματα μιας λέξης επηρεάζονται από ένα γειτονικό φώνημα, που μπορεί να προηγείται ή να ακολουθεί και αποκτούν ένα ή δύο κοινά χαρακτηριστικά με αυτό το φώνημα ή γίνονται ταυτόσημα.

Η εναρμόνιση μπορεί να γίνει και ως προς τα 3 διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά:

- Τον τόπο π.χ. σάκα → /'sata/
- Τον τρόπο π.χ. καπνός → /ka'mnos/
- Την ηχηρότητα π.χ. κάγκελο → /'ga ŋelo/

Σημείωση: Η διαδικασία αυτή δεν υπονοεί την απουσία των φωνημάτων που εναρμονίζονται από το σύστημα του παιδιού. Τα φωνήματα αυτά μπορεί να υπάρχουν και να λειτουργούν σε άλλα φωνημικά περιβάλλοντα.

6. Μετάθεση – μετακίνηση

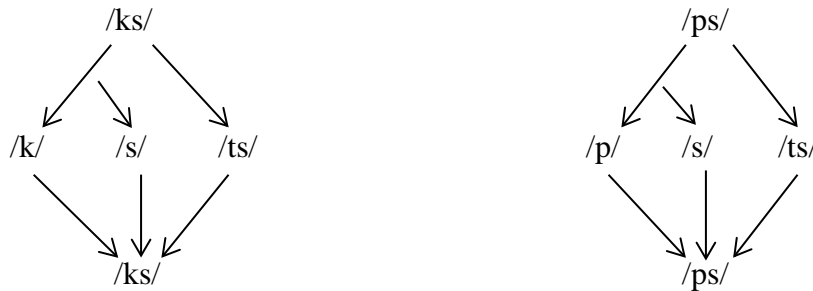
- 6α. Μετάθεση είναι η διαδικασία με την οποία το παιδί κάνει αμοιβαία μετακινεί δύο φωνημάτων ή συλλαβών μέσα στη λέξη. Παρατηρείται κυρίως στις πολυσύλλαβες λέξεις.

γλειφιτζούρι → /fiŋlidzuri/

- 6β. Μετακίνηση είναι η διαδικασία είναι με την οποία το παιδί μεταθέτει ένα φώνημα σε άλλη θέση μέσα στη λέξη απλοποιώντας τη φωνοτακτική δομή της. Παρατηρείται στις λέξεις με κλειστή συλλαβή μέσα στη λέξη και είναι ένα μεταβατικό στάδιο πριν την κατάκτησή της.

πόρτα → /'pota/

7. Απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων - Η διαδικασία αυτή χρησιμοποιείται σχεδόν από όλα τα παιδιά. Στα συμπλέγματα με /s/ + σύμφωνο εκπίπτει συνήθως το /s/. Στα συμπλέγματα με σύμφωνο + υγρό ή /ç/ /j/, εκπίπτει συνήθως το + υγρό ή /ç/ /j/ .
Στα τριπλά συμπλέγματα συνήθως εμφανίζονται στο τέλος το + υγρό ή /ç/ /j/

8. Επένθεση – το παιδί προσθέτει ένα φώνημα είτε ανάμεσα σε δύο σύμφωνα, είτε ανάμεσα σε δύο φωνήεντα είτε ακόμα και στο τέλος της λέξης.

σπίτι → /si'piti/
 αέρας → /a'jeras/
 παίζουν → /'pezune/

Η προσθήκη αυτή γίνεται για την διευκόλυνση του παιδιού αφού στόχος της είναι να απλουστεύσει μια πιο περίπλοκη φωνοτακτική δομή.

Οι δύο τελευταίες περιπτώσεις παρατηρούνται και στην ομιλία ενηλίκων, οπότε δεν μπορούν να θεωρηθούν εξελικτικές φωνολογικές διαδικασίες.

9. Συγχώνευση – το παιδί αντικαθιστά δύο συνεχόμενα φωνήματα με ένα τρίτο, το οποίο διατηρεί διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά και των δύο φωνημάτων.
 σπίτι → /'fiti/ (Ομάδα έρευνας ΠΣΛ, 1995)

1.4.2.2 Συστημικές διαδικασίες απλοποίησης

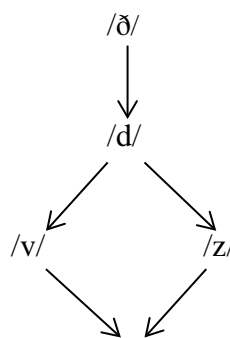
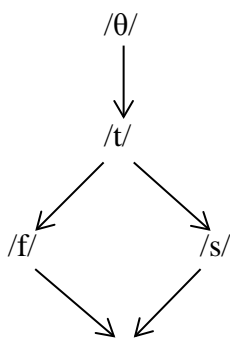
Οι συστημικές διαδικασίες είναι οι διαδικασίες απλοποίησης των φωνημικών αντιθέσεων. Περιγράφουν την πορεία οργάνωσης των φωνημικών αντιθέσεων, οι οποίες πραγματοποιούνται μέσα στα πλαίσια μια ομάδας φωνημάτων με κοινά διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά.

1. Έμπροσθοποίηση – το παιδί αντικαθιστά τα οπίσθια φωνήματα με πρόσθια.
Συνήθως αντικαθιστά τα υπερωικά /t/ και /d/ με τα οδοντικά /k/ και /g/.
κάγκελο → /'tʰajelo/
2. Οπισθοποίηση – το παιδί αντικαθιστά τα πρόσθια φωνήματα με οπίσθια.
Συνήθως αντικαθιστά τα οδοντικά /k/ και /g/ με τα υπερωικά /t/ και /d/.
ντουλάπα → /gu'lapa/
3. Στιγμικοποίηση – το παιδί χρησιμοποιεί στη θέση των συνεχών ή των προστριβόμενων φωνημάτων, τα ομοοργανικά στιγμιαία ή κάποιο άλλο στιγμιαίο με γειτονική θέση.
σύννεφο → /'sinepo/
βελόνα → /be'lona/
4. Ηχηροποίηση – το παιδί αντικαθιστά ένα άηχο φώνημα με ένα ηχηρό που έχει τον ίδιο τόπο και τρόπο άρθρωσης.
καφές → /ka'ves/
5. Αηχοποίηση – το παιδί αντικαθιστά ένα άηχο φώνημα με ένα ηχηρό που έχει τον ίδιο τόπο και τρόπο άρθρωσης.
μπανάνα → /pa'nana/

Σημείωση: οι διαδικασίες 4 και 5 εντοπίζονται μόνο στις περιπτώσεις που δεν υπάρχουν στο φωνημικό περιβάλλον ηχηρό και άηχο φώνημα αντίστοιχα. Αν υπάρχουν τότε πρόκειται για τη δομική διαδικασία της αρμονίας (5).

6. Χειλικοποίηση – το παιδί πραγματοποιεί μια χειλική πραγμάτωση των οδοντικών.
θάλασσα → /'falasa/
δέντρο → /'vedro/
7. Φατνικοποίηση – το παιδί πραγματοποιεί μια φατνιακή πραγμάτωση των οδοντικών.
θάλασσα → /'salasa/
δέντρο → /'zedro/

Σημείωση: τα φωνήματα /θ/ και /ð/ στα πρώτα στάδια του φωνολογικού συστήματος στιγμικοποιούνται.

/θ/

/ð/

Σημείωση: τα προστριβόμενα /ts/ και /dz/ ακολουθούν συνήθως την παρακάτω διαδικασία αφού πρώτα στιγμικοποιηθούν.

/ts/

↓

/t/

↓

/s/

↓

/ts/

/dz/

↓

/d/

↓

/z/

↓

/dz/

8. Ουρανικοποίηση των συνεχών – το παιδί για την κατάκτηση των συνεχών φωνημάτων περνά πρώτα από το στάδιο της ουρανικοποίησης, η οποία είναι ένα ενδιάμεσο στάδιο ανάμεσα στη στιγμικοποίηση και την σωστή εκφορά τους.

θέλω → /'ʒelo/

ζώνη → /'ʒoni/

9. Ουρανικοποίηση των υγρών – το παιδί για την κατάκτηση των υγρών φωνημάτων περνάει πρώτα από τη διαδικασία της ουρανικοποίησης και χρησιμοποιεί το /j/ στη θέση των υγρών.

νερό → /ne'jo/

10. Αλλαγή φωνηέντων – το παιδί αντικαθιστά ένα φωνήεν με ένα άλλο, συνήθως το /e/ με το /a/.

σύννεφο → /'sinafo/

(Ομάδα έρευνας ΠΣΛ, 2007)

1.4.2.3 Μη αναλύσιμες διαδικασίες απλοποίησης

Ως μη αναλύσιμες διαδικασίες απλοποίησης ορίζονται οι διαδικασίες αυτές που μπορεί να χρησιμοποιεί ένα παιδί και δεν εμπίπτουν σε καμία από αυτές που έχουν ήδη αναφερθεί.

αγγούρι → /'ajojo/

φάντασμα → /'basas/

1.5 Τονισμός

Ο τονισμός αφορά τον τόνο των λέξεων καθώς και τους νόμους που τον διέπουν. Είναι αποτέλεσμα της μεγαλύτερης μυϊκής ενέργειας κατά την παραγωγή μιας συλλαβής μέσα στη λέξη με αποτέλεσμα αυτή να διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες στη ένταση, το ύψος αλλά και την διάρκεια.

Ανάλογα με τον τόνο, οι γλώσσες χωρίζονται σε δυναμικές, όπως είναι οι περισσότερες σύγχρονες ευρωπαϊκές, και σε μουσικές, όπως τα κινέζικα, τα σουηδικά, τα βιετναμέζικα και τα αρχαία ελληνικά.

Στην ελληνική γλώσσα ισχύει ο νόμος της τρισυλλαβίας, δηλαδή τονίζονται μόνο οι τρεις τελευταίες συλλαβές της λέξης. Ως αποτέλεσμα, εξ αιτίας του κανόνα, το φωνήεν μπορεί να αποβληθεί εφ' όσον δεν τονίζεται. Για παράδειγμα *έφαγα–(ε)φάγαμε*.

Επίσης ο τόνος προστατεύει το τονισμένο φωνήεν για να μην αποβληθεί, π.χ. *περίπατος–περ(ι)πατώ*.

Οι λειτουργίες του τόνου μπορούν να είναι οι εξής :

- *Διαχωριστική λειτουργία:* αφορά τις γλώσσες με προσδιορισμένο τονισμό και βοηθά στο χωρισμό του λόγου σε λεκτικές ενότητες, δηλαδή δίνει πληροφορίες για το διαχωρισμό των λέξεων μεταξύ τους.
- *Διακριτική λειτουργία:* σε αυτή την περίπτωση ο τόνος λειτουργεί ως διαφοροποιητικό στοιχείο σε λέξεις που αποτελούνται από όμοια φωνήματα (ελάχιστα ζεύγη). Ο διαχωρισμός αυτός επιτυγχάνεται με την διαφορετική θέση του τόνου π.χ. γέρος – γερός, χώρος – χορός, αλλά και την ύπαρξη του ή μη (τονισμένες και άτονες λέξεις), π.χ. στις λειτουργικές λέξεις ή-η (διαζευκτικό – άρθρο), πού - που (ερωτηματικό επίρρημα – αντωνυμία).
- *Μορφολογική λειτουργία:* στις γλώσσες με ελεύθερο τονισμό, ο τόνος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει γραμματικές σχέσεις, λειτουργεί δηλαδή σαν συμπληρωματικό στοιχείο του μορφήματος, όχι όμως μόνο του π.χ. στις λέξεις κορίτσι – κοριτσιού, η λειτουργία του μορφήματος που δηλώνει ονομαστική και γενική πτώση) καθορίζεται και από την αλλαγή στο τονικό σχήμα. (Πήτα,1198)

• 1.6 Γλωσσική ανάπτυξη

Η ικανότητα του ανθρώπου να επικοινωνεί και να συναλλάσσεται με τους άλλους αποτελεί το ουσιαστικό υπόβαθρο για την κατάκτηση της γλώσσας. Η επικοινωνία ξεκινά από τη γέννηση του παιδιού και εξελίσσεται περνώντας από συγκεκριμένα στάδια ανάπτυξης που οδηγούν στην κατάκτηση του προφορικού λόγου και στην συνέχεια στην κατάκτηση του γραπτού λόγου.

Για την κατανόηση και εκτίμηση των γλωσσικών προβλημάτων είναι απαραίτητη η γνώση των σταδίων γλωσσικής ανάπτυξης.

Τα πιο σημαντικά χρόνια για την ανάπτυξη της γλώσσας είναι από 1,6 έως 4,6 χρονών. Ουσιαστικά η έναρξη της ανάπτυξης ξεκινά από τη γέννηση του παιδιού. Η

κατάκτηση του προφορικού λόγου αποτελεί μέρος της ικανότητας του ανθρώπου να συναλλάσσεται και να επικοινωνεί με τους συνανθρώπους του. Ο γραπτός λόγος αποτελεί την υψηλότερη και αποτελεσματικότερη μορφή επικοινωνίας.

Αναλυτικά:

- 0-3 μηνών**
- Το κλάμα ανακουφίζει από τη δυσφορία
 - Η πρώτη επικοινωνία με βλεμματική επαφή (μετά τη 2-3 εβδομάδα)
 - Εμφάνιση χαμόγελου (4-6 εβδομάδα) με φώνηση (από τη 6 εβδομάδα αυξανόμενη σταδιακά)
- 3-6 μηνών**
- Ανταποκρίνεται με χαρά σ' όλους όσους το πλησιάζουν με φιλική διάθεση (μέχρι 6 μηνών)
 - Δυνατή και ρυθμική φώνηση για τον εαυτό του και τους άλλους όταν είναι ευχαριστημένο
 - Παραγωγή 1ή 2 συλλαβών με ένα ευρύ φάσμα χρωματισμού και τονισμού (μετά τους 4 μήνες)
 - Έντονο κλάμα όταν δυσφορεί ή ενοχλείται
 - Γελάει (3 μηνών) και φωνάζει για να προσελκύσει την προσοχή (5 μηνών)
- 6-12 μηνών**
- Σταδιακά δείχνει επιφυλακτικότητα στους ξένους αλλά ανταποκρίνεται στους οικείους
 - Αυθόρμητη παραγωγή φωνητικών εκφορών σαν μέσο δυαδικής επικοινωνίας
 - Εμφάνιση κοινωνικοποιημένου γλωσσικού παιχνιδιού (babbling) για προσωπική του ικανοποίηση αλλά και για τους άλλους (από 7 μηνών)
 - Επαναλαμβάνει κινήσεις που τις συνοδεύει με τη σχετική φώνηση για να μιμηθεί τον ενήλικα προκειμένου να το επιβραβεύσουν (10 μηνών)
 - Δείχνει τρυφερότητα προς τους οικείους του (11-12 μηνών)
- 1;0-1;6**
- Κατανοεί απλές εντολές που συνδυάζουν το λόγο με κίνηση
 - Εμφάνιση ιδιόμορφης γλώσσας με δυνατή και χρωματισμένη φωνή (από 12 μηνών)
 - Μιμείται φωνητικούς τόνους που μόλις άκουσε όπως επίσης και κάποιες λέξεις
 - Αυθόρμητη χρήση μεμονωμένων λέξεων με συμβολική αξία (από 14 μηνών)
 - Απόλυτα εξαρτώμενο από τους ενήλικες
- 1;6-2;6**
- Κατανοεί τα περισσότερα πράγματα που του λένε
 - Βάζει 2 ή 3 λέξεις μαζί για να φτιάξει προτάσεις με νόημα (γύρω στους 22 μήνες)
 - Μιλάει διαρκώς στον εαυτό του και τους άλλους καθώς παίζει, αλλά λίγα από αυτά που λέει είναι κατανοητά από τους

οικείους του

- Επαναλαμβάνει (ηχολαλεί) τις τονισμένες ή τελευταίες λέξεις της ομιλίας των άλλων
- Αναφέρεται στον εαυτό του και στους άλλους με το όνομα τους αλλά αρχίζει να χρησιμοποιεί και τις προσωπικές αντωνυμίες
- Αρχίζει να κάνει ερωτήσεις (τι; που;) και δίνει απλές πληροφορίες (γύρω στους 24 μήνες)
- Ασχολείται για λίγο χρόνο με συμβολικό παιχνίδι μόνο του ή με συνεργάσιμο ενήλικα

2;6-4;0

- Σταδιακά η ομιλία του γίνεται κατανοητή ακόμα και σε άγνωστους αλλά παρουσιάζει πολλά «μωρουδιακά» στοιχεία
- Γίνεται ραγδαία αύξηση του λεξιλογίου του. Κατανοεί περισσότερες λέξεις από αυτές που χρησιμοποιεί
- Διαρκώς ρωτάει ποιος; γιατί;
- Η ομιλία προς τον εαυτό του κατά το παιχνίδι μειώνεται και αντίθετα αυξάνεται η ομιλία προς τους άλλους (από 3 χρονών)
- Η εμφάνιση «τραυλισμού» είναι συνηθισμένη αλλά παροδική
- Χρησιμοποιεί προσωπικές αντωνυμίες
- Κάνει συμβολικό παιχνίδι με τα αδέρφια του και τους συνομηλίκους του.

**4;0 και
πάνω**

- Η ομιλία του είναι σχεδόν εντελώς κατανοητή παρουσιάζει όμως κάποια ανωριμότητα σε ορισμένα φωνήματα
- Κατέχει ένα πολύ μεγάλο λεξιλόγιο. Διηγείται ιστορίες
- Χρησιμοποιεί σωστές γραμματικές δομές (γύρω στα 4 χρόνια)
- Διαρκώς ρωτά πως; πότε; και την σημασία των λέξεων
- Χρειάζεται τη συνεργασία με τους συνομηλίκους του για να εφευρίσκει, να μοιράζεται, να παίρνει σειρά, να διαφωνεί και να αποδέχεται

(Sheridan, 2007)

Οι πληροφορίες που έχουμε για την φυσιολογική ανάπτυξη του λόγου στην Ελληνική είναι οι εξής:

11 μηνών → Πρώτες λέξεις: μαμά, μπαμπά, άτα

18 μηνών → Δύο λέξεις μαζί: Μίμη μπάλα, μπέμπη έκα (καρέκλα)

24 μηνών → Τηλεγραφικές προτάσεις: α με πάει αγκαλίτα, μπαμπά τουτού πάει

30 μηνών → Άρνηση : μη νάνι Κική, όχι από Γώο,

Ερώτηση με ύψωση φωνής

(Στεφανή, 1971)

1.7 Φυσιολογική ανάπτυξη της ομιλίας

Έχει παρατηρηθεί ότι από την γέννηση τους, τα βρέφη εκφέρουν ήχους, όπως το κλάμα και το γουργουρητό, λίγους μήνες αργότερα παράγουν ήχους που είναι γνωστοί ως βαβίσματα. Περιλαμβάνει ακολουθίες φωνηέντων και συμφώνων, που όμως εξασθενεί σταδιακά καθώς το παιδί παράγει τις πρώτες λέξεις. Για την σχέση βαβίσματος- λόγου που παράγεται αργότερα έχει διατυπωθεί η υπόθεση της συνέχειας, σύμφωνα με την οποία η ποικιλία ήχων που παράγει το παιδί περιορίζεται σταδιακά με την ενίσχυση από τους γονείς και από άλλα περιβάλλοντα, ορισμένων μόνο ήχων που υπάρχουν στη δική τους γλώσσα (συμπεριφοριστική ερμηνεία).

Αντίθετα, η υπόθεση της ασυνέχειας αναφέρει ότι το βάβισμα δεν έχει σχέση με την μετέπειτα ανάπτυξη. Ο Jacobson (1968) υποστηρίζει την ύπαρξη δύο σταδίων στην ανάπτυξη ήχων. Στο πρώτο στάδιο, τα παιδιά βαβίζουν παράγοντας μια ευρεία κλίμακα ήχων οι οποίοι δεν εμφανίζονται με κάποια συγκεκριμένη σειρά και δεν συνδέονται εμφανώς. Το δεύτερο στάδιο χαρακτηρίζεται από την αιφνίδια εξαφάνιση πολλών ήχων, που μπορεί να είναι προσωρινή ή μόνιμη. Ο εν λόγω συγγραφέας υποστήριξε ότι μόνο στο δεύτερο στάδιο μαθαίνουν τις φωνολογικές αντιθέσεις της μητρικής του γλώσσας και έτσι κατακτώνται με μια αμετάβλητη σειρά (Hadley Trevor, 2008)

Ορισμένοι ερευνητές, υποστηρίζουν ότι με το βάβισμα εξασκούν τις αρθρωτικές κινήσεις και μαθαίνουν την προσωδία της γλώσσας. Ωστόσο, ο Anthony et al, ισχυρίζεται ότι ανάπτυξη της φωνολογικής οργάνωσης ξεκινά, όταν το παιδί γίνεται επιλεκτικό στην χρήση των ήχων και μαθαίνει να χρησιμοποιεί μόνο του τους ήχους αυτούς που απαντώνται στη μητρική του γλώσσα (Anthony et al, 1971).

1.7.1. Κατάκτηση φωνημάτων

Στον παρακάτω πίνακα αναλύονται τα στάδια της φωνολογικής εξέλιξης των παιδιών όπως αυτά προέκυψαν από την «Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης» του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών (ΠΣΛ).

Πίνακας 3: Κατάκτηση φωνημάτων

	ΦΩΝΗΜΑΤΑ	ΔΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ
Στάδιο 1 (2.6-3.0)	m, p, b, (f), (v), t, (n), (d), (l), ɲ, c, tʃ, (ç), (j), (λ), k, g, (x), (γ)	<ul style="list-style-type: none"> • απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων • πτώση φωνήματος ή συμπλεγμάτων συμφώνων • πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής • αρμονία • μετάθεση- μετακίνηση 	<ul style="list-style-type: none"> • εμπροσθοποίηση • οπισθοποίηση • στιγμικοποίηση
Στάδιο 2 (3.0-3.6)	m, p, b, (f), v, t, n, (d), (θ), (ð), (l), (s), (z), (ts), (dz), ɲ, c, tʃ, ç, j, (λ), k, g, x, γ	<ul style="list-style-type: none"> • πτώση συλλαβής • πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής • αρμονία • μετάθεση- μετακίνηση • απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων 	<ul style="list-style-type: none"> • στιγμικοποίηση
Στάδιο 3 (3.6-4.0)	m, p, b, f, v, t, n, d, (θ), (ð), l, s, z, (ts), (dz), ɲ, c, tʃ, ç, j, (λ), k, g, x, γ	<ul style="list-style-type: none"> • πτώση συλλαβής • πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής • μετάθεση- μετακίνηση • εμφάνιση ορισμένων συμπλεγμάτων συμφώνων, εκτός από τα συμπλέγματα του /r/ 	
Στάδιο 4 (4.0-4.6)	m, p, b, f, v, t, n, d, θ, ð, l, s, z, (ts), (dz), (r), ɲ, c, tʃ, ç, j, λ, k, g, x, γ	<ul style="list-style-type: none"> • πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη • εμφάνιση συμπλεγμάτων συμφώνων, στιγμίο + /r/ 	
Στάδιο 5 (4.6-5.0)	m, p, b, f, v, t, n, d, θ, ð, l, s, z, ts, dz, (r), ɲ, c, tʃ, ç, j, λ, k, g, x, γ	<ul style="list-style-type: none"> • πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη • εμφάνιση συμπλεγμάτων συμφώνων, εξακολουθητικό + /r/ 	
Στάδιο 6 (5.0-5.6)	m, p, b, f, v, t, n, d, θ, ð, l, s, z, ts, dz, (r), ɲ, c, tʃ, ç, j, λ, k, g, x, γ	<ul style="list-style-type: none"> • πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη • εμφάνιση συμπλεγμάτων συμφώνων, με 3 σύμφωνα 	
Στάδιο 7 (5.6-6.0)	m, p, b, f, v, t, n, d, θ, ð, l, s, z, ts, dz, r, ɲ, c, tʃ, ç, j, λ, k, g, x, γ	<ul style="list-style-type: none"> • κατάκτηση συμπλεγμάτων συμφώνων με 3 σύμφωνα εκτός /ftç/ στην ΑΣΑΛ 	

Με γκρι εμφανίζονται οι δύο ηλικιακές ομάδες που μας ενδιαφέρουν στην παρούσα έρευνα (3;6 – 4;0 και 4;1 – 4;6).

1.7.2. Κατάκτηση συμπλεγμάτων

Παρακάτω αναφέρονται τα συμπλέγματα που θα πρέπει, σύμφωνα με τη Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Ανάπτυξης του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών, να έχουν κατακτηθεί, στις δύο ηλικιακές ομάδες που μας ενδιαφέρουν.

Πίνακας 4: Κατάκτηση συμπλεγμάτων

ΗΛΙΚΙΑ	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ
3;6 - 4;0	/sp/ /pl/ /kl/ /vl/ /kn/ /pn/ /pç/ /vy/
4;0 - 4;6	/fl/ /st/ /sk/ /sc/ /ps/ /ks/ /xt/ /tr/ /kr/ /ðγ/ /zm/ /mn/
4;6 - 5;0	/sf/ /vr/ /dr/ /xn/ /zγ/ /ft/
5;0 - 5;6	/γl/ /γr/ /str/
5;6 - 6;0	/ðr/ /θr/ /xtr/ /ftç/ (δεν κατακτήθηκε)

Με **γκρι** εμφανίζονται οι δύο ηλικιακές ομάδες που μας ενδιαφέρουν στην παρούσα έρευνα (3;6 – 4;0 και 4;0 – 4;6).

Επεξήγηση: Μία ηλικιακή ομάδα θεωρήθηκε ότι έχει κατακτήσει το κάθε σύμπλεγμα μόνο στην περίπτωση που το 75% των παιδιών της ομάδα αυτής το είχε εντάξει στο φωνολογικό του σύστημα.

Σημείωση 1: Μεγαλύτερη δραστηριότητα ως προς την κατάκτηση των συμπλεγμάτων παρατηρείται μεταξύ 3;6-4;6 χρονών

Σημείωση 2: Συχνά τα παιδιά κατακτούν τα διπλά συμπλέγματα με /r/ πριν κατακτήσουν το /r/ μεμονωμένα.

1.7.3. Γιατί έχει επιλεγεί η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα να ερευνηθεί στη παρούσα πτυχιακή;

Κοντά στα δυο έτη εμφανίζεται μια «γλωσσική έκρηξη» που χαρακτηρίζεται από μεγάλη αύξηση λεξιλογίου. Η ανάπτυξη της γλώσσας, εξακολουθεί να παρουσιάζει γρήγορους ρυθμούς στην προσχολική ηλικία με μεγάλο αριθμό λέξεων να εντάσσονται στο λεξιλόγιο του παιδιού με προτάσεις που γίνονται πολύπλοκες με την χρήση του πληθυντικού αριθμού, γενικής πτώσης, αορίστου χρόνου που αν και συνεχίζουν να κάνουν λάθη ακολουθούν γραμματικούς κανόνες. Επίσης στην προσχολική ηλικία αρχίζει να χρησιμοποιεί λόγο που απευθύνεται στους άλλους και να τον προσαρμόζει μέσω πραγματολογίας να αναπτύσσει «κοινωνικό λόγο» (Feldman, 2009).

Το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η προσχολική ηλικία και προς την γλωσσική ανάπτυξη αλλά και η δυνατότητα που δίνει ο «κοινωνικός λόγος» που αναπτύσσουν μας οδήγησε να επιλέξουμε ως πληθυσμιακή ομάδα παιδιά ηλικίας από 3;6 έως 4;6.

Επίσης όπως βλέπουμε και στον πίνακα 6 μεταξύ 3;6 – 4;6 χρονών, παρατηρείται η μεγαλύτερη δραστηριότητα ως προς την κατάκτηση των συμπλεγμάτων.

Τέλος, ένας επιπλέον λόγος που εξετάστηκαν οι συγκεκριμένες ηλικίες είναι γιατί οι έρευνες που έχουν γίνει έως τώρα σχετικά με την κατάκτηση φωνημάτων στο συνεχή λόγο περιλαμβάνουν ηλικίες έως 3;0 ετών.

1.8. Παρόμοιες έρευνες στον ελλαδικό χώρο

Οι μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί στη Ελλάδα τα τελευταία 20 χρόνια, όσον αφορά την κατάκτηση της ομιλίας, είναι πολύ περιορισμένες. Από αυτές μόνο τέσσερις εστίασαν στην κατάκτηση των φωνημάτων και των συμπλεγμάτων στην συνεχή ομιλία ενώ όλες περιορίστηκαν σε μικρό δείγμα υποκειμένων (<11 παιδιών). Επίσης, οι ηλικιακές ομάδες που αξιολόγησαν οι 4 αυτές μελέτες ήταν μεταξύ 1;2 έως 3;0 ετών. Τέλος, φαίνεται να μην έχει γίνει ποτέ συγκριτική μελέτη μεταξύ κατεκτημένων φωνημάτων και συμπλεγμάτων στην κατονομασία και την συνεχή ομιλία.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω πήραμε την απόφαση να φέρουμε εις πέρας την παρούσα έρευνα. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η ηλικιακή ομάδα που εξετάστηκε (3;6-4;6) , επιλέχθηκε διότι σε αυτή την ηλικία φαίνεται να υπάρχει η μεγαλύτερη δραστηριότητα ως προς την κατάκτηση των συμπλεγμάτων (ΠΣΛ, 1995).

Παρακάτω ακολουθεί ο πίνακας με τις συνοπτικές πληροφορίες των μελετών αυτών όσο αφορά τα ελληνικά δεδομένα. (Mennen & Okalidou, 2006)

Πίνακας 5: Μελέτες στην Ελλάδα

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	ΕΤΟΣ	ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΤΥΠΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ
ΠΣΛ	1995	Αθήνα	300	2;6-6;0	Ηλικία κατάκτησης συμφώνων/ συμπλεγμάτων. Ανάλυση φωνολογικών διεργασιών	Κατονομασία λέξεων
Μαγουλά	2000	Αθήνα	4	1;2-2;6	Ηλικία κατάκτησης συμφώνων	Συνεχής ομιλία (αυθόρμητη + μία λέξη)
Παπαδοπούλου	2000	Κατερίνη	34	3;7-4;6	Ηλικία κατάκτησης συμφώνων/ συμπλεγμάτων. Ανάλυση φωνολογικών διεργασιών. Τύποι λαθών.	Κατονομασία λαθών
Τζακώστα	2001	Κρήτη	1	2;1-2;9	Συμπλέγματα συμφώνων	Συνεχής ομιλία (αυθόρμητη)
Οκαλίδου, Πετινού, Θεοδώρου & Καρασίμου	2002	Κύπρος και Βόρεια και Νότια Ελλάδα	12	2;0-4;0	Ανάπτυξη ηχηρότητας	Μη υπαρκτές λέξεις
Κάππα	2003	Κρήτη	1	1;7-3;0	Ανάπτυξη συλλαβών	Συνεχής ομιλία (αυθόρμητη)
Τζακώστα	2005	Αθήνα	11	1;7-3;0	Επιλογή στοιχείων σε μονοσύλλαβες μορφές	Συνεχής ομιλία (αυθόρμητη)
Βασιλείου, Δημητρακοπούλου & Νταουντάκη	2011	Αθήνα, Πάτρα και Πειραιάς	141	4;0-6;0	Ηλικία κατάκτησης συμφώνων/ συμπλεγμάτων. Ανάλυση φωνολογικών διεργασιών	Κατονομασία λέξεων
Κολοκυθά, Παπαλέξη	2011	Καρδίτσα και Πάτρα	70	3;0-4;0	Ηλικία κατάκτησης συμφώνων/ συμπλεγμάτων. Ανάλυση φωνολογικών διεργασιών	Κατονομασία λέξεων
Κανελλοπούλου Α.	2007			2;6-3;0	Πιλοτική Μελέτη Δοκιμασίας Φωνητικής και Φωνολογικής Ανάπτυξης σε Παιδιά	Κατονομασία λέξεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Έρευνα

2.1. Σκοπός έρευνας

Απώτερος σκοπός της παρούσας ερευνητικής πτυχιακής εργασίας είναι να μελετήσει την φωνολογική ανάπτυξη φυσιολογικά αναπτυσσόμενων παιδιών από 3,6 έως 4,6 ετών τόσο στην κατονομασία όσο και στο συνεχή λόγο. Είναι γεγονός πως έχουν γίνει αρκετές έρευνες που επικεντρώνονται την κατάκτηση των φωνημάτων/συμπλεγμάτων της ελληνικής ενώ δεν έχουν συμπεριλάβει την κατάκτηση των συμφώνων και συμπλεγμάτων στο συνεχή λόγο.

Στόχος είναι να εξεταστεί εάν είναι επαρκής η διερεύνηση της κατάκτησης των φωνημάτων/ συμπλεγμάτων στην κατονομασία ή χρειάζεται «επιβεβαίωση» από την ορθή χρήση αυτών σε συνεχή λόγο για να θεωρηθεί κατεκτημένο το φώνημα.

Συνεπώς, η παρούσα έρευνα-αξιολόγηση εστιάζει κυρίως στην σύγκριση της παραγωγής των συμφώνων και των συμπλεγμάτων στην κατονομασία και στο συνεχή λόγο, έχοντας ως αξιολογητικό εργαλείο κάρτες κατονομασίας και περιγραφής, όπου σύμφωνα με τον Anthony et al., 1971 η αρθρωτική παραγωγή των συμφώνων πιθανόν να αποτελεί μια καλή ένδειξη της συνολικής επίδοσης στην κατάκτηση της ομιλίας. Έτσι, ο κλινικός θα μπορεί από την αρχή να βοηθηθεί στην ανίχνευση αρθρωτικών και φωνολογικών δυσκολιών αλλά και στον σχεδιασμό παρέμβασης.

2.2. Εργαλείο Αξιολόγησης

Το αξιολογητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα αυτή, για την καλύτερη δυνατή και αξιόπιστη συλλογή δεδομένων είναι ένα σταθμισμένο τεστ των Κανελλοπούλου & Παπαθανασίου (2008). Επιπλέον για την αξιολόγηση του συνεχούς λόγου χρειάστηκε η δημιουργία 9 έγχρωμων θεματικών εικόνων περιγραφής που περιλαμβάνουν τις 75 λέξεις-στόχους που ελέγχονται κατά την κατονομασία. Στο παρακάτω χωρίο περιγράφεται συντόμως η χρήση του εργαλείου αξιολόγησης.

2.2.1. Περιγραφή και χρήση του εργαλείου αξιολόγησης

Το τεστ αξιολόγησης πραγματοποιήθηκε με σκοπό τον προσδιορισμό της κατάκτησης ή μη των φωνημάτων και συμπλεγμάτων της ελληνικής γλώσσας σε όλες τις θέσεις. Περιλαμβάνει 75 έγχρωμες εικόνες κατονομασίας από γνωστά αντικείμενα (τραπέζι, κιθάρα) και ενέργειες (διαβάζει, ζωγραφίζει) για το παιδί. Πρόκειται για λέξεις που συμπεριλαμβάνονται στο λεξιλόγιο του παιδιού και είναι κυρίως χρηστικού περιεχομένου και σημασίας. Το κάθε αντικείμενο- ενέργεια που απεικονίζεται στην εκάστοτε εικόνα ανταποκρίνεται σε μια λέξη-στόχο που έχει στις διάφορες θέσεις (αρχή, μέση, τέλος) ένα ή και περισσότερα από τα φωνήματα ή συμπλέγματα της ελληνικής γλώσσας. Οι εικόνες χορηγούνται σε κάθε παιδί ξεχωριστά και παρουσιάζονται μεμονωμένα, ενώ στη συνέχεια ζητείται από το παιδί να κατονομάσει το αντικείμενο ή την ενέργεια που βλέπει.

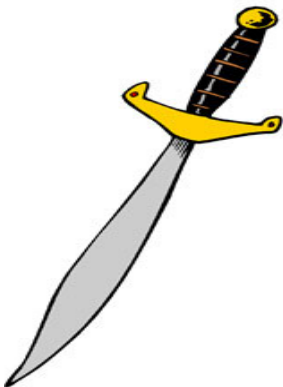
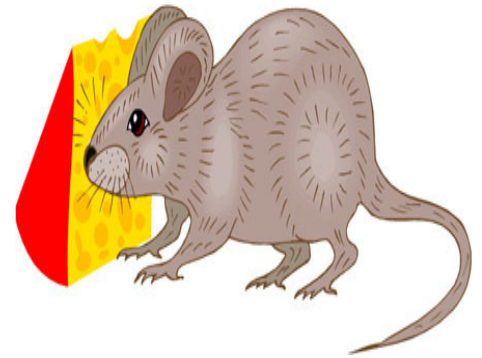
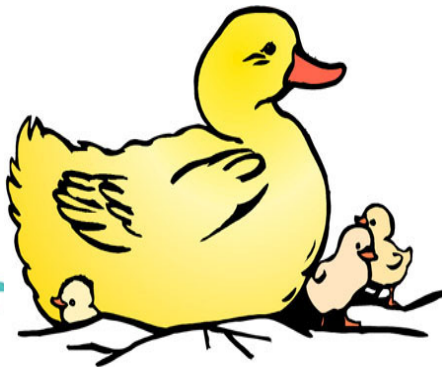
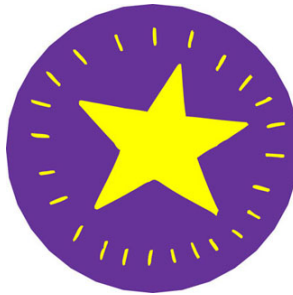
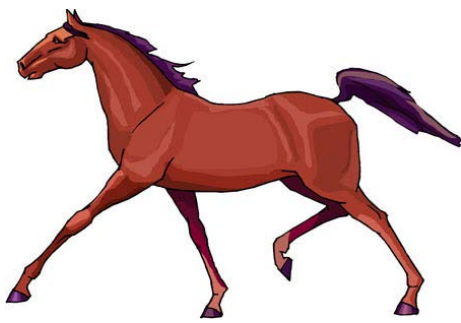
Έπειτα, παρουσιάζονται διαδοχικά οι 9 έγχρωμες θεματικές εικόνες περιγραφής, για την αξιολόγηση του συνεχούς λόγου στις οποίες συμπεριλαμβάνονται οι ίδιες 75 λέξεις –στόχοι που ελέγχθηκαν κατά την κατονομασία. Η εικονογράφηση είναι αρκετά αντιπροσωπευτική και απλή με στόχο να γίνουν οι λέξεις-στόχοι αμέσως αντιληπτοί με σαφήνεια χωρίς να αποπροσανατολίσουν ή δυσκολέψουν το παιδί. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι για κάθε λέξη που εντάχθηκε στις θεματικές εικόνες

περιγραφής χρησιμοποιήθηκε , αν όχι ακριβώς ίδια, παραπλήσια εικόνα με αυτή που αντιπροσώπευε την ίδια λέξη στο σταθμισμένο τεστ άρθρωσης. Στόχος μας ήταν οι εικόνες αυτές, αν και μη σταθμισμένες, να πλησιάζουν όσο γίνεται ένα σταθμισμένο υλικό για να θεωρηθούν τα αποτελέσματα πιο αντιπροσωπευτικά και αξιόπιστα αλλά και γιατί δεν θέλαμε να προκαλέσουμε σύγχυση στα παιδιά δείχνοντας του την ίδια έννοια σε δύο διαφορετικές εικόνες. Επίσης, για την καλύτερη δυνατή καταγραφή και αξιόπιστη ανάλυση μεταφοράς δεδομένων οι αξιολογήσεις των υποκειμένων ηχογραφήθηκαν.

Παρακάτω ακολουθεί αρχικά ένα δείγμα θεματικής εικόνας περιγραφής (Εικόνα 1) , και πιο συγκεκριμένα «Το δάσος» , και ύστερα οι αντίστοιχες εννέα εικόνες του τεστ κατονομασίας οι οποίες αντιστοιχούν στις εννέα έννοιες- στόχους που περιλαμβάνει αυτή η εικόνα περιγραφής (Εικόνα 2).

Εικόνα 1: «Το Δάσος» - Θεματική εικόνα περιγραφής αξιολόγησης συνεχούς λόγου που περιέχει εννιά λέξεις-στόχους (σπαθί, άλογο, ποντίκι, πάπια, βάτραχος, ουρά, λύκος, νάνος, αστέρι).

Εικόνα 2: Εννέα εικόνες που χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση της κατονομασίας, οι έννοιες των οποίων περιλαμβάνονται στην εικόνα 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Μεθοδολογία

3.1. Υποκείμενα

Για την διεξαγωγή της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν 60 παιδιά ηλικίας από 3;6 έως 4;6 ετών τα οποία χωρίσαμε σε δύο ηλικιακές ομάδες από 30 παιδιά στην κάθε μια. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται αναλυτικά οι ηλικίες των παιδιών ανά φύλο και ηλικιακή ομάδα.

3;6-4;0	Αγόρια	Κορίτσια
3;6	4	4
3;7	2	1
3;8	1	3
3;9	1	2
3;10	1	1
3;11	1	2
4;0	4	3
Σύνολο	14	16
4;0-4;6	Αγόρια	Κορίτσια
4;1	2	3
4;2	3	0
4;3	1	2
4;4	1	2
4;5	8	4
4;6	2	2
Σύνολο	17	13

Πίνακας 6 : Ηλικίες ανά φύλο των υποκειμένων που συμμετείχαν στην διεξαγωγή της έρευνας.

Η δειγματοληψία πραγματοποιήθηκε τόσο σε δημόσιους όσο και ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς και χώρους. Πιο συγκεκριμένα οι χώροι που διεξήχθη η έρευνα ήταν δύο παιδικοί σταθμοί και ένα εκπαιδευτήριο στην Καλαμάτα, ένα εργαστήρι προσχολικής αγωγής στην Πάτρα, ο βρεφονηπιακός σταθμός Κύμης αλλά και κατ'οίκον έρευνα στις περιοχές της Αθήνας και της Κύμης. Κριτήριο επιλογής των παιδιών ήταν να μην παρουσιάζουν αισθητηριακά ελλείμματα, να έχουν τυπική ανάπτυξη, ηλικιακά να βρίσκονται μεταξύ 3; 6 και 4; 6 ετών, να μην παρακολουθούν λογοθεραπευτικές συνεδρίες και να μην εμφανίζουν στοιχεία διάσπασης. Επίσης, η συμμετοχή των παιδιών έγινε με την συγκατάθεση των γονέων/φροντιστών, αφού πρώτα είχαν ενημερωθεί πλήρως από τους υπεύθυνους δασκάλους και διευθυντές του εκάστοτε φορέα.

Οι χώροι που πραγματοποιήθηκαν οι αξιολογήσεις ήταν οι αίθουσες προσχολικής αγωγής διότι προσφέρονται καλύτερα για την έρευνα καθώς τα παιδιά συμπεριφέρονται περισσότερο φυσιολογικά. Το περιβάλλον δεν είναι ξένο και

εντάσσονται στην καθημερινότητα τους. Ομοίως για τις αξιολογήσεις που πραγματοποιήθηκαν στα σπίτια των παιδιών.

3.2. Ηχογράφηση

Για την καλύτερη δυνατή καταγραφή και ανάλυση του δείγματος ομιλίας που συλλέχθηκε, οι αξιολογήσεις ηχογραφήθηκαν με την χρήση φορητών συσκευών, αφού πρώτα δόθηκε η προαπαιτούμενη άδεια από κηδεμόνες και εκπαιδευτικούς. Οι συσκευές αυτές χρησιμοποιούσαν το πρόγραμμα Digital voice recorder professional χωρητικότητας 8GB. Η συγκεκριμένη συσκευή επιλέχθηκε, διότι δίνει την δυνατότητα επανειλημμένης αναπαραγωγής, μια δυνατότητα που διευκολύνει τον κλινικό κατά την διάρκεια της φωνητικής καταγραφής και ανάλυσης των δεδομένων. Επίσης το πρόγραμμα αυτό απαιτεί μειωμένη χωρητικότητα αφού ο ήχος ηχογραφήσεις αποθηκεύεται σε mp3 μορφή.

3.3. Φωνητική Καταγραφή

Επιλέχθηκε χρήση διακριτικών συμβόλων σύμφωνα με το Διεθνές φωνητικό αλφάβητο, δεδομένου ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία μελετά την ομιλία τυπικά αναπτυσσόμενων παιδιών προσχολικής ηλικίας στην φωνολογική ανάπτυξη. Θεωρείται ότι είναι επαρκές για την αξιολόγηση κατάκτησης φωνημάτων.

3.4. Ανάλυση Δεδομένων

Μετά την ολοκλήρωση της αξιολόγησης των 60 υποκειμένων, ξεκίνησε η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων. Πρώτο μας βήμα ήταν η φωνητική καταγραφή της παραγωγής των 75 λέξεων με τα φωνήματα και τα συμπλέγματα στόχους στην κατονομασία και στο συνεχή λόγο για κάθε υποκείμενο ξεχωριστά και από τις δύο ηλικιακές ομάδες αντίστοιχα (3;5-4;0 και 4;1 – 4;6). Η παραπάνω διαδικασία έγινε με την μεγαλύτερη δυνατή λεπτομέρεια και πιστότητα. Το επόμενο βήμα ήταν η φωνητική ανάλυση των εξεταζόμενων λέξεων με στόχο την αξιολόγηση της επιτυχούς ή μη κατάκτησης φωνημάτων και συμπλεγμάτων ανά υποκείμενο. Μετά τον έλεγχο κατάκτησης των φωνημάτων/συμπλεγμάτων ανά υποκείμενο, κάναμε σύγκριση μεταξύ της κάθε ηλικιακής ομάδα ξεχωριστά για το ποια φωνήματα και συμπλέγματα θεωρούνται κατεκτημένα ανά ηλικιακή ομάδα. Τέλος, έγιναν συγκρίσεις μεταξύ των συγκεντρωτικών αποτελεσμάτων όσον αφορά την κατονομασία και τον συνεχή λόγο.

3.5. Φωνητική ανάλυση

Για την πραγμάτωση της αξιολόγησης κατάκτησης φωνημάτων τόσο στην κατονομασία λέξεων όσο και συνεχούς λόγου, χρησιμοποιήθηκαν 75 λέξεις από την αρχική εργασία (Κανελλοπούλου & Παπαθανασίου, 2008). Στην αρχή υπολογίσαμε πόσες φορές εμφανίζεται το κάθε φώνημα σε αρχική θέση στην αρχή της λέξης, σε αρχική θέση μέσα στη λέξη, τελική θέση μέσα στη λέξη και σε τελική θέση στο τέλος της λέξης τόσο για την κατονομασία όσο και για τον συνεχή λόγο. Ομοίως, υπολογίστηκε ο αριθμός εμφάνισης συμπλεγμάτων συμφώνων σε αρχική θέση στην αρχή της λέξης και σε αρχική θέση στη μέση της λέξης (Παράρτημα 1).

Έπειτα, δημιουργήθηκαν 2 αρχεία excel για τις δυο ηλικιακές ομάδες που μας ενδιαφέρουν, με τριάντα καρτέλες το κάθε αρχείο (μια για κάθε παιδί), όπου υπολογίστηκε, για την κάθε θέση φωνήματος στη λέξη, το ποσοστό σωστής αρθρωτικής παραγωγής τόσο στην κατονομασία όσο και στον συνεχή λόγο. Στο τέλος έγινε σύγκριση των συγκεντρωτικών ποσοστών για να ερευνηθεί αν υπάρχει στατιστικώς σημαντική διάφορα ως προς τα κατακτημένα ή μη φωνήματα και συμπλέγματα. Κριτήριο κατάκτησης φωνήματος για κάθε θέση μέσα στη λέξη επιλέχθηκε το ποσοστό 70% ενώ στις συγκεντρωτικές αναλύσεις κριτήριο κατάκτησης ανά ηλικιακή ομάδα ορίστηκε το 90%. Πιο συγκεκριμένα, ένα παιδί που παρήγαγε το φώνημα /θ/ σε αρχική θέση στην αρχή της λέξης επιτυχώς τη μια φορά που συναντήθηκε (1 / 1) και σε αρχική θέση στη μέση της λέξης μία στις δύο φορές (1 / 2), συνολικά δηλαδή δύο στις τρεις φορές (2/3), ποσοστό 66,6% δεν θεωρήθηκε ως κατεκτημένο φώνημα.

Θεωρείται, σκόπιμο να αναφερθεί ότι ορισμένα συμπλέγματα (όπως για παράδειγμα το /fr/) εμφανίζονται σε μια μοναδική θέση και λέξη με αποτέλεσμα να είναι πιθανή μια τυχαία παραγωγή από το παιδί.

Επίσης αρθρωτικές παραγωγές προερχόμενες από μίμηση ή επανάληψη, συμπεριλήφθησαν και αναλύθηκαν αφού σύμφωνα με μελέτες που υλοποιήθηκαν για την ορθότητα γνωστών δοκιμασιών αξιολόγησης φωνητικής ανάπτυξης (Templin-Darley Tests – Edinburgh Articulation Test) οι παραγωγές αυτές δεν είναι σημαντικά διαφορετικές από την αυθόρμητη κατονομασία (Grunwell, 1982), κάτι που διασταυρώνεται και από μελέτες των Templin (1957).

Όπως υποστηρίζουν οι Pena-Brooks Hegde (2000) η ηλικία της συνήθους παραγωγής (age of routine production) και η ηλικία κατάκτησης (age of mastery) θεωρούνται οι ηλικίες στις οποίες το 75% και 90% των παιδιών έχουν σωστή αρθρωτική παραγωγή σε αρχική και τελική θέση αντίστοιχα. Συνεπώς, θεωρήθηκε ότι ένα φώνημα έχει κατακτηθεί από τα παιδιά ηλικίας 3;6-4;0 και 4;1-4;6 όταν τουλάχιστον το 90% των παιδιών αυτής της ηλικίας έχει σωστή αρθρωτική παραγωγή σε συγκεκριμένο φώνημα σε όλες τις πιθανές θέσεις στην κατονομασία και στο συνεχή λόγο σε ποσοστό πάνω από το 70%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Αποτελέσματα

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στους πίνακες 7, 8, 9, 10 παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα ποσοστά κατάκτησης όλων των φωνημάτων και συμπλεγμάτων που εξετάστηκαν στην κατονομασία και στο συνεχή λόγο, ξεχωριστά για τις δυο ηλικιακές ομάδες.

Πιο αναλυτικά, στην πρώτη στήλη είναι όλα τα φωνήματα και συμπλέγματα που εξετάστηκαν. Η δεύτερη στήλη περιλαμβάνει τον μέσο όρο των σωστών απαντήσεων των υποκειμένων. Στην τρίτη στήλη φαίνεται εάν ένα φώνημα ή σύμπλεγμα είναι κατεκτημένο. Μόνο εάν ο μέσος όρος ήταν ή ξεπερνούσε το ποσοστό των 95% το φώνημα ή σύμπλεγμα θεωρείτο κατεκτημένο.

4.1. 1^η ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ (3;6-4;0)

Όπως παρατηρείται στον πίνακα 7, στην διαδικασία κατονομασίας δεν έχουν κατακτηθεί τα εξής φωνήματα : /θ/, /ð/, /s/, /k/, /t/ και από τα συμπλέγματα έχουν κατακτηθεί μόνο τα /rç/ και /dj/. Ομοίως στον συνεχή λόγο, με μόνη διαφορά να προστίθεται στα κατακτημένα συμπλέγματα το /kl/ (Πίνακας 8).

Πίνακας 7 :Συγκεντρωτικός πίνακας κατάκτησης φωνημάτων και συμπλεγμάτων κατονομασίας σε παιδιά ηλικίας **36;0- 4;0**

ΦΩΝΗΜΑΤΑ-ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ	Μ.Ο.	ΚΑΤΑΚΤΗΜΕΝΟ
p	94.87%	ΝΑΙ
m	99.67%	ΝΑΙ
b	100.00%	ΝΑΙ
f	94.97%	ΝΑΙ
v	91.67%	ΝΑΙ
θ	78.83%	ΌΧΙ
ð	85.93%	ΌΧΙ
t	99.20%	ΝΑΙ
s	86.83%	ΌΧΙ
n	99.33%	ΝΑΙ
ɲ	98.33%	ΝΑΙ
g	98.33%	ΝΑΙ
ʝ	100.00%	ΝΑΙ
d	95.33%	ΝΑΙ
k	98.33%	ΝΑΙ
c	100.00%	ΝΑΙ
x	95.00%	ΝΑΙ
ç	91.40%	ΝΑΙ
l	93.87%	ΝΑΙ
ʎ	70.10%	ΌΧΙ
z	93.30%	ΝΑΙ
γ	97.80%	ΝΑΙ
j	98.33%	ΝΑΙ
r	49.83%	ΌΧΙ

pr	50.00%	ΌΧΙ
pç	90.00%	ΝΑΙ
ps	78.33%	ΌΧΙ
pn	83.33%	ΌΧΙ
sp	83.33%	ΌΧΙ
pl	63.33%	ΌΧΙ
sk	80.00%	ΌΧΙ
st	77.77%	ΌΧΙ
sx	56.67%	ΌΧΙ
str	26.67%	ΌΧΙ
ks	36.17%	ΌΧΙ
kr	6.67%	ΌΧΙ
tr	26.23%	ΌΧΙ
tç	51.67%	ΌΧΙ
xt	73.33%	ΌΧΙ
ft	86.67%	ΌΧΙ
dr	36.67%	ΌΧΙ
br	40.00%	ΌΧΙ
fr	53.33%	ΌΧΙ
γr	30.00%	ΌΧΙ
δr	13.33%	ΌΧΙ
vr	40.00%	ΌΧΙ
kl	85.00%	ΌΧΙ
bl	73.33%	ΌΧΙ
δj	58.33%	ΌΧΙ
dj	90.00%	ΝΑΙ
ts	83.33%	ΌΧΙ
dz	81.67%	ΌΧΙ
tsç	36.67%	ΌΧΙ

Πίνακας 8 :Συγκεντρωτικός πίνακας κατάκτησης φωνημάτων και συμπλεγμάτων συνεχούς λόγου σε παιδιά ηλικίας **36;0- 4;0**

ΦΩΝΗΜΑΤΑ-ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ	Μ.Ο.	ΚΑΤΑΚΤΗΜΕΝΟ
p	93.97%	ΝΑΙ
m	100.00%	ΝΑΙ
b	98.90%	ΝΑΙ
f	93.90%	ΝΑΙ
v	90.00%	ΝΑΙ
θ	83.33%	ΌΧΙ
δ	85.97%	ΌΧΙ
t	98.07%	ΝΑΙ
s	77.30%	ΌΧΙ

n	98.67%	NAI
ɲ	100.00%	NAI
g	100.00%	NAI
ʝ	100.00%	NAI
d	98.67%	NAI
k	98.33%	NAI
c	100.00%	NAI
x	100.00%	NAI
ç	96.70%	NAI
l	93.83%	NAI
ʌ	66.67%	OXI
z	92.73%	NAI
ɣ	94.50%	NAI
j	98.33%	NAI
r	49.47%	OXI
pr	55.00%	OXI
pç	91.67%	NAI
ps	70.00%	OXI
pn	66.67%	OXI
sp	76.67%	OXI
pl	73.33%	OXI
sk	76.67%	OXI
st	71.13%	OXI
sx	53.33%	OXI
str	16.67%	OXI
ks	33.33%	OXI
kr	18.33%	OXI
tr	26.00%	OXI
tç	51.67%	OXI
xt	72.77%	OXI
ft	83.33%	OXI
dr	23.33%	OXI
br	26.67%	OXI
fr	56.67%	OXI
ɣr	20.00%	OXI
ðr	23.33%	OXI
vr	36.67%	OXI
kl	90.00%	NAI
bl	66.67%	OXI
ðj	55.00%	OXI
dj	91.67%	NAI
ts	81.67%	OXI
dz	71.67%	OXI
tsç	33.33%	OXI

4.2. 2^Η ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ (4;1-4;6)

Όπως παρατηρείται στον πίνακα 9, στην διαδικασία κατονομασίας δεν έχουν κατακτηθεί τα εξής φωνήματα : /θ/, /ð/, /ħ/, /j/, /r / και κανένα σύμπλεγμα. Ομοίως στον συνεχή λόγο, με μόνη διαφορά να προστίθεται στα μη κατακτημένα το φώνημα /ς/ και το σύμπλεγμα /ρς/ (Πίνακας 10).

Πίνακας 9 : Συγκεντρωτικός πίνακας κατάκτησης φωνημάτων και συμπλεγμάτων κατονομασίας σε παιδιά ηλικίας 4;1- 4;6

ΦΩΝΗΜΑΤΑ-ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ	Μ.Ο.	ΚΑΤΑΚΤΗΜΕΝΟ
p	96,67%	ΝΑΙ
m	100,00%	ΝΑΙ
b	95,33%	ΝΑΙ
f	93,89%	ΝΑΙ
v	93,33%	ΝΑΙ
θ	72,22%	ΌΧΙ
ð	77,92%	ΌΧΙ
t	98,61%	ΝΑΙ
s	92,00%	ΝΑΙ
n	99,33%	ΝΑΙ
ɲ	96,67%	ΝΑΙ
g	95,00%	ΝΑΙ
ʃ	96,67%	ΝΑΙ
d	96,67%	ΝΑΙ
k	94,17%	ΝΑΙ
c	94,44%	ΝΑΙ
x	95,00%	ΝΑΙ
ç	91,11%	ΝΑΙ
l	95,51%	ΝΑΙ
ʎ	77,78%	ΌΧΙ
z	94,44%	ΝΑΙ
γ	93,33%	ΝΑΙ
j	88,33%	ΌΧΙ
r	64,62%	ΌΧΙ
pr	63,33%	ΌΧΙ
ρς	88,33%	ΌΧΙ
ps	78,33%	ΌΧΙ
pn	76,67%	ΌΧΙ
sp	83,33%	ΌΧΙ
pl	76,67%	ΌΧΙ
sk	80,00%	ΌΧΙ
st	82,22%	ΌΧΙ
sx	60,00%	ΌΧΙ
str	38,33%	ΌΧΙ

ks	56,67%	ΌΧΙ
kr	30,00%	ΌΧΙ
tr	52,44%	ΌΧΙ
tç	60,00%	ΌΧΙ
xt	76,67%	ΌΧΙ
ft	83,33%	ΌΧΙ
dr	53,33%	ΌΧΙ
br	43,33%	ΌΧΙ
fr	60,00%	ΌΧΙ
γr	40,00%	ΌΧΙ
ðr	46,67%	ΌΧΙ
vr	56,67%	ΌΧΙ
kl	86,67%	ΌΧΙ
bl	83,33%	ΌΧΙ
ðj	60,00%	ΌΧΙ
dj	83,33%	ΌΧΙ
ts	83,33%	ΌΧΙ
dz	86,67%	ΌΧΙ
tsç	46,67%	ΌΧΙ

Πίνακας 10 :Συγκεντρωτικός πίνακας κατάκτησης φωνημάτων και συμπλεγμάτων συνεχούς λόγου σε παιδιά ηλικίας **4;1- 4;6**

ΦΩΝΗΜΑΤΑ-ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ	Μ.Ο.	ΚΑΤΑΚΤΗΜΕΝΟ
p	97,78%	ΝΑΙ
m	99,67%	ΝΑΙ
b	97,78%	ΝΑΙ
f	93,33%	ΝΑΙ
v	96,67%	ΝΑΙ
θ	72,22%	ΌΧΙ
ð	79,17%	ΌΧΙ
t	97,50%	ΝΑΙ
s	87,56%	ΌΧΙ
n	99,67%	ΝΑΙ
ɲ	95,00%	ΝΑΙ
g	93,33%	ΝΑΙ
ʃ	90,00%	ΝΑΙ
d	96,00%	ΝΑΙ
k	95,00%	ΝΑΙ
c	94,44%	ΝΑΙ
x	95,00%	ΝΑΙ
ç	92,22%	ΝΑΙ
l	96,67%	ΝΑΙ

λ	78,89%	ΌΧΙ
z	96,67%	ΝΑΙ
γ	92,22%	ΝΑΙ
j	83,33%	ΌΧΙ
r	63,33%	ΌΧΙ
pr	60,00%	ΌΧΙ
pç	91,67%	ΝΑΙ
ps	81,67%	ΌΧΙ
pn	80,00%	ΌΧΙ
sp	83,33%	ΌΧΙ
pl	60,00%	ΌΧΙ
sk	80,00%	ΌΧΙ
st	83,33%	ΌΧΙ
sx	60,00%	ΌΧΙ
str	31,67%	ΌΧΙ
ks	45,56%	ΌΧΙ
kr	26,67%	ΌΧΙ
tr	48,67%	ΌΧΙ
tç	55,00%	ΌΧΙ
xt	80,00%	ΌΧΙ
ft	76,67%	ΌΧΙ
dr	50,00%	ΌΧΙ
br	43,33%	ΌΧΙ
fr	53,33%	ΌΧΙ
γr	33,33%	ΌΧΙ
δr	43,33%	ΌΧΙ
vr	56,67%	ΌΧΙ
kl	80,00%	ΌΧΙ
bl	73,33%	ΌΧΙ
δj	51,67%	ΌΧΙ
dj	78,33%	ΌΧΙ
ts	85,00%	ΌΧΙ
dz	80,00%	ΌΧΙ
tsç	43,33%	ΌΧΙ

Σημείωση: Μετά από σύγκριση των αποτελεσμάτων των δυο ηλικιακών ομάδων, παρατηρήθηκε ότι φαίνονται κατεκτημένα τα /j/, /dj/, /pç/ και /kl/ στην ηλικιακή ομάδα 3;6-4;0 ενώ όχι στην ηλικιακή ομάδα 4;1-4;6. Μερικοί από τους πιθανούς λόγους που μας οδήγησαν σε αυτό το αποτέλεσμα είναι ο μειωμένος αριθμός εμφάνισης αυτών των φωνημάτων/συμπλεγμάτων στο τεστ, τα ασταθή λάθη που εμφανίζουν αρκετά συχνά τα παιδιά αυτών των ηλικιακών ομάδων αλλά και άλλοι περιβαλλοντικοί παράγοντες, όπως θόρυβος και διάσπαση προσοχής του παιδιού, περασμένη ώρα αξιολόγηση ή και σειρά παρουσίας των εικόνων με τα φωνήματα/συμπλέγματα στόχους.

4.3. Στατιστικά αποτελέσματα ηλικιακής ομάδας 3;6 – 4;0

Πίνακας 11: Σύγκριση μέσων όρων κατονομασίας και συνεχούς λόγου.

Group Statistics

	VAR3	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
VAR	ΚΑΤΟΝΟΜΑΣΙΑ	53	,7360	,26089	,03584
1	ΣΥΝΕΧΗΣ ΛΟΓΟΣ	53	,7217	,27052	,03716

N= πλήθος φωνημάτων και συμπλεγμάτων που εξετάστηκαν.

Πίνακας 12: Αποτελέσματα t-test.

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
VAR001	Equal variances assumed	,045	,832	,278	104	,782	,01434	,05162	-,08803	,11671
	Equal variances not assumed			,278	103,863	,782	,01434	,05162	-,08803	,11671

4.4. Στατιστικά αποτελέσματα ηλικιακής ομάδας 4;1 – 4;6

Πίνακας 13: Σύγκριση μέσων όρων κατονομασίας και συνεχούς λόγου.

Group Statistics

	VAR00004	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΠΟΣΟΣΤΑ	ΣΥΝΕΧΗΣ ΛΟΓΟΣ	53	,7547	,20755	,02851
	ΚΑΤΟΝΟΜΑΣΙΑ	53	,7751	,18984	,02608

N= Πλήθος φωνημάτων και συμπλεγμάτων που εξετάστηκαν.

Πίνακας 14: Αποτελέσματα t-test.

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	99% Confidence Interval of the Difference
								Lower
Equal variances assumed	,749	,389	-,527	104	,599	-,02038	,03864	-,12176
PMHT Equal variances not assumed			-,527	103,184	,599	-,02038	,03864	-,12177

4.5. Ερμηνεύοντας τα αποτελέσματα

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα της πρώτης ηλικιακής ομάδας (3;6 – 4;0) στον πίνακα 11 βλέπουμε ότι τα ποσοστά κατονομασίας έχουν μέσο όρο 73,60% ενώ τα ποσοστά συνεχούς λόγου 72,17%. Είναι προφανές δηλαδή ότι υπάρχει μικρή διαφορά στους μέσους όρους.

Από τον πίνακα 12 φαίνεται από τη στήλη $t=0,278 >0,05$ ότι η διαφορά μεταξύ αποτελεσμάτων κατονομασίας και συνεχούς λόγου στα παιδιά αυτής της ηλικιακής ομάδας **δεν είναι στατιστικώς σημαντική!**

Όσον αφορά τη 2^η ηλικιακή ομάδα (4;1 – 4;6) βλέπουμε στον πίνακα 13 ότι τα ποσοστά της κατονομασίας έχουν μέσο όρο 77,51% ενώ τα ποσοστά του συνεχούς λόγου έχουν μέσο όρο 75,47%. Είναι προφανές δηλαδή ότι υπάρχει μεν διαφορά στους μέσους όρους αλλά είναι και εδώ μικρή.

Τέλος, σύμφωνα με τον πίνακα 14 και τη στήλη $t=0,527 >0,05$ συμπεραίνουμε ότι και στη 2^η ηλικιακή ομάδα η διαφορά μεταξύ κατονομασίας και συνεχούς λόγου **δεν είναι στατιστικώς σημαντική!**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Συμπεράσματα-Συζήτηση

5.1. Συζήτηση

Στην παρούσα έρευνα καταβλήθηκε προσπάθεια συσχέτισης της κατάκτησης των ήχων παιδιών ηλικίας 3;6 έως 4;6 στην κατονομασία και στον συνεχή λόγο. Το δείγμα της κατονομασίας συλλέχθηκε ύστερα από χορήγηση του σταθμισμένου τεστ άρθρωσης των Καννελοπούλου & Παπαθανασίου (2008), ενώ το δείγμα από τις ίδιες έννοιες, στον συνεχή λόγο συλλέχθηκε από χορήγηση μη σταθμισμένων θεματικών καρτών περιγραφής.

Για να φτάσουμε στο αποτέλεσμά μας δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση σύμφωνα με την οποία προέκυψαν αρκετές έρευνες που αφορούν την κατάκτηση φωνημάτων και συμπλεγμάτων της ελληνικής (Πίνακας 7). Αξίζει, σε αυτό το σημείο, να αναφερθούν συγκριτικά τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών που επικεντρώνονται στις ηλικιακές ομάδες 3;6 – 4;0 και 4;1 – 4;6 (που και εμείς αναλύσαμε) με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την παρούσα μελέτη (Πίνακας 16).

Πίνακας 15: Κατεκτημένα φωνήματα σε κάθε έρευνα.

		ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΕΥΝΑ	ΠΣΛ (1995)	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠ ΟΥΛΟΥ, ΝΤΑΟΥΝΑΚΗ (2011)	ΠΑΠΑΛΕΞΗ, ΚΟΛΟΚΥΘΑ (2011)
3;6-4;0	ΦΩΝΗΜΑΤΑ	m , p, b, f, v, (θ)*, (ð), t, (s), n, ɲ, ʝ, g, d, k, c, x, ç, l, z, ɣ, j,	m , p, b, f, v, (θ), (ð), t, s, n, ɲ, ʝ, g, d, k, c, x, ç, l, z, ɣ, j,	-	m , p, b, f, v, t, s, n, ɲ, ʝ, g, d, k, c, x, ç, l, z, ɣ, j,
	ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ	(sp), (kl), (pn), (pç), (st), (sk), (ps), (dj), (ft), (ts), (dz)	(sp), (pl), (kl), (vl), (kn), (pn), (pç), (vɣ), (ts), (dz)	-	(kl), sk, (ft)
4;1-4;6	ΦΩΝΗΜΑΤΑ	m , p, b, f, v, (ð), t, s, n, ɲ, ʝ, g, d, k, c, x, ç, l, (ʎ), z, ɣ, (j),	m , p, b, f, v, θ, ð, t, s, n, ɲ, ʝ, g, d, k, c, x, ç, l, ʎ, z, ɣ, j, (r)	m , p, b, f, v, (θ), (ð), t, (s), n, ɲ, ʝ, g, d, k, c, x, ç, l, (ʎ), (z), ɣ, j, (r)	-

ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ	(sp), (pl), (kl), (bl), (pn), (pç), (st), (sk), (ps), (xt), (dj), (ft), (ts), (dz),	(sp), (pl), (kl), (vl), (kn), (pn), (pç), (vy), (fl), (st), (sk), (sc), (ps), (ks), (xt), (tr), (kr), (ðj), (zm), (mn), (ts), (dz)	(sp), (pl), kl, bl, (pn), (pç), (st), (sk), (ps), (xt), (ðj), (dj), (vr), (dr), (tsç), (pr), (fr), (tç), (br)	-
-------------	---	---	--	---

Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 15 οι μελέτες εξετάζουν ίδιες ηλικιακές ομάδες 3;6 έως 4;0 ακολουθώντας την ίδια μέθοδο της κατονομασίας. Η έρευνα του ΠΣΛ (1995) έχει ορίσει κριτήριο 75% χωρίς όμως να υπάρχουν αναφορές για το πότε θεωρείται ότι το κάθε παιδί ξεχωριστά έχει κατακτήσει το συγκεκριμένο φώνημα και έτσι καθίσταται το κριτήριο αμφισβητήσιμο. Στην έρευνα της Κολοκυθά και Παπαλέξη (2011) έχει οριστεί κριτήριο κατάκτησης 90%. Η παρούσα έρευνα έχει οριστεί ως κριτήριο 90% και έχει χορηγηθεί σε πληθυσμό κοντινό με την έρευνα Κολοκυθά-Παπαλέξη (Πίνακας 7).

Στον Πίνακα 15 βλέπουμε πως σύμφωνα τα αποτελέσματα του ΠΣΛ(1995) δεν έχουν κατακτηθεί τα φωνήματα /θ/, /ð/, /r/ όπως και στην παρούσα πτυχιακή εργασία, τα /ts/, /dz/ και /λ/. Επίσης δεν κατακτήθηκαν τα συμπλέγματα /ðj/, /dr/, /tr/, /vr/, /kr/, /ðr/, /str/, /ks/, /pr/, /xt/, /ft/ /sk/.

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας κολοκυθά και Παπαλέξη(2011) παρατηρούμε ομοίως να μην έχουν κατακτηθεί τα φωνήματα /θ/, /ð/ και /r/. Επίσης δεν έχουν κατακτηθεί τα συμπλέγματα /ðj/, /dr/, /tr/, /vr/, /ðr/, /str/, /kr/, /pr/, /fr/, /br/, /sx/, /tç/, /tsç/.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεν έχουν κατακτηθεί τα φωνήματα /θ/, /ð/, /s/, /r/, /h/ και τα συμπλέγματα /dr/, /tr/, /vr/, /ðr/, /str/, /kr/, /pr/, /fr/, /br/, /sx/, /tç/, /tsç/ /ks/, /ps/, /pn/, /sp/, /pl/, /sk/, /st/, /kl/, /bl/, /ðj/, /dj/, /ts/, /dz/.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του ΠΣΛ (1995) για τις ηλικίες 4;0 έως 4;6 τα φωνήματα που δεν κατακτήθηκαν είναι το /ts/ /dz/ και /r/. Ενώ στην έρευνα που πραγματοποίησαν οι Βασιλείου, Δημητρακοπούλου και Νταουνάκη (2011) δεν κατακτήθηκαν /θ/, /ð/, /s/, /z/, /r/, /λ/, /ts/, /dz/. Στην παρούσα πτυχιακή εργασία δεν κατακτήθηκαν /θ/, /ð/, /λ/, /j/, /r/.

Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμπίπτουν με μικρές διαφορές με του Βασιλείου, Δημητρακόπουλου και Νταουνάκη (2011). Οι διαφορές που εμφανίζονται στις παραπάνω έρευνες ως προς την κατάκτηση φωνημάτων και συμφωνικών συμπλεγμάτων εκτιμώνται ως εξής:

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε και παρουσιάζεται 2 0 χρόνια μετά του ΠΣΛ(1995) γεγονός που συνεπάγεται με την άνοδο του μορφωτικού και βιοτικού επιπέδου των

γονέων αλλά καθώς και με την εκτενέστερη και πληρέστερη ενημέρωση των γονέων για την φυσιολογική ανάπτυξη των παιδιών.

Με την εμπλουτισμό των περιβαλλοντικών ερεθισμάτων που προσλαμβάνουν τα παιδιά καθώς και με τις νέες συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις και θεωρίες που υποστηρίζουν ότι τα παιδιά λαμβάνουν τα ερεθίσματα με σκοπό να χτίσουν το φωνολογικό και γλωσσολογικό τους σύστημα.

Επίσης, υπάρχουν διαφορές στις έρευνες που παρουσιάστηκαν ως προς το μέγεθος του δείγματος, ο ΠΣΛ αξιολογεί όπως παρουσιάζεται και στον πίνακα 15 σχεδόν τον διπλάσιο πληθυσμό από ότι η παρούσα έρευνα και ορίζει ως κριτήριο κατάκτησης (75%) διαφορετικό από ότι οι υπόλοιπες έρευνες (90%) γεγονός που οδηγεί σε διαφορετικά αποτελέσματα. Επιπλέον, οι διαφορές μπορεί να οφείλονται στον τρόπο δειγματοληψίας αλλά και στον τρόπο ανάλυσης των αποτελεσμάτων.

Ακόμα στην παρούσα έρευνα δεν δίνεται η δυνατότητα πολλαπλής εμφάνισης ορισμένων φωνημάτων και συμπλεγμάτων κατά την αξιολόγηση για αυτό ορίστηκε το ποσοστό του 70% ως κριτήριο κατάκτησης για το κάθε παιδί ξεχωριστά ενώ για να θεωρηθεί ότι ένα φώνημα έχει κατακτηθεί τέθηκε το 90%.

Επιπροσθέτως στην παρούσα έρευνα, στην έρευνα των Βασιλείου, Δημητρακοπούλου, Νταουνάκη και στην έρευνα των Παπαλέξη και Κολοκυθά χρησιμοποιείται κριτήριο κατάκτησης το ποσοστό 90% και σε παρένθεση αναφέρονται τα φωνήματα και συμπλέγματα που είχαν ποσοστό μεταξύ 75% έως 90%. Αντιθέτως στην έρευνα του ΠΣΛ χρησιμοποιείται κριτήριο κατάκτησης το ποσοστό 75%, κάτι που δικαιολογεί την απόκλιση των αποτελεσμάτων του ΠΣΛ από τις υπόλοιπες έρευνες.

Εν κατακλείδι, κρίνεται απαραίτητο να μελετηθεί διαφορά που παρατηρείται στα αποτελέσματα κατάκτησης του /θ/ στις δύο ηλικιακές ομάδες αυτής της έρευνας. Αναλυτικά, παρατηρείται ότι στην ηλικιακή ομάδα 3;6-4;0 το /θ/ εμφανίζεται ως μερικώς κατακτημένο (Βλ. (θ)), ενώ στην ηλικιακή ομάδα 4;1-4;6 δεν εμφανίζεται καθόλου αφού το ποσοστό των αποτελεσμάτων δεν ξεπερνούσε το 75%. Αυτό δικαιολογείται αν συγκρίνουμε τα ακριβή ποσοστά που έβγαλε το φώνημα /θ/ στις δυο ηλικιακές ομάδες. Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη ηλικιακή ομάδα είχε κατακτηθεί από το 78% των παιδιών και για αυτό εντάχθηκε στα μερικώς κατεκτημένα φωνήματα, ενώ στην δεύτερη ηλικιακή ομάδα είχε κατακτηθεί από το 73%, ποσοστό μικρότερο κατά 2% του κατώτατου ορίου για ένταξη στα μερικώς κατεκτημένα φωνήματα. Η μικρή αυτή διαφορά της τάξεως του 5% δικαιολογείται από την πιθανότητα τυχαιότητας, από τον όχι τόσο μεγάλο αριθμό δείγματος αλλά και από τον μικρό αριθμό εμφάνισης του φωνήματος-στόχου.

5.2. Οι επιπτώσεις στην κλινική πράξη

Η κατονομασία εικόνων είναι μια αξιόπιστη ανιχνευτική μέθοδος αξιολόγησης ομιλίας παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Το γεγονός αυτό έχει θετική επίπτωση διότι επιβεβαιώνει τις προηγούμενες έρευνες αλλά και την επιλογή των κλινικών να χρησιμοποιούν την κατονομασία ως μέθοδο ανίχνευσης φωνολογικών διαταραχών.

Στην έρευνα αυτή, εξετάζονται οι ίδιες λέξεις στόχοι τόσο στην κατονομασία όσο και στο συνεχή λόγο που δίνει την δυνατότητα στον κλινικό να επανεξετάζει τις

απαντήσεις του παιδιού συστηματικά και με ακρίβεια. Όπως την συνέπεια λαθών, την ομαδοποίηση των λαθών και την συστηματική χρήση αυτών, ώστε ο κλινικός να δημιουργήσει μια ακριβέστερη και ασφαλή εικόνα με στόχο να θέσει πιο ακριβής θεραπευτικούς στόχους.

Η «διπλή» εξέταση κατονομασίας και συνεχούς λόγου ξεπερνά τους περιορισμούς των προηγούμενων τεστ κατονομασίας που συχνά αναφέρονται για τα τεστ κατονομασίας του τυχαίου λάθους που δεν αντανακλά το γενικό πρότυπο της ομιλίας του παιδιού αλλά βοηθάει στον εντοπισμό ασταθών λαθών και κατά συνέπεια την διερμηνευση διαταραχών όπως η απραξία ή για τον κλινικό να διαπιστώσει κατά όσο εφαρμόζει το παιδί κανόνες απλοποίησης/αντικαταστάσεις ή εναλλάσσει τρόπους ώστε να κατευθύνει την θεραπεία τους.

Ωστόσο, η συμπλήρωση του τεστ άρθρωσης με τον συνεχή λόγο παρόλο που δεν αποκλίνει σημαντικά, οι μικρές διαφοροποιήσεις δίνουν χρήσιμες πληροφορίες για την αξιολόγηση αλλά και την θεραπεία και ταυτόχρονα μπορεί το δείγμα αυτό να αξιοποιηθεί δίνοντας στον κλινικό στοιχεία για την σημασιολογία, την γραμματική και την σύνταξη του παιδιού.

5.3. Μελλοντικές χρήσεις της έρευνας

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να διατυπώσουμε τις επιφυλάξεις μας, που αφορούν στο κατά πόσο μέσα από τις θεματικές εικόνες περιγραφής τα παιδιά είχαν συνεχή λόγο. Συγκεκριμένα, όπως έχει αναφερθεί χρειάστηκε η παρέμβαση μας για την εκμαίευση του φωνήματος /s/ στην τελική θέση καθώς τα παιδιά χρησιμοποιούσαν την λέξη στόχο αλλά σε άλλη πτώση. Επομένως θεωρείτο σωστή αλλά έπειτα την παρέμβαση μας λάβαμε ως απάντηση μεμονωμένη λέξη.

Επίσης παρατηρήθηκε από ορισμένα παιδιά κατά την περιγραφή των θεματικών εικόνων να κατονομάζουν τα αντικείμενα που έβλεπαν στις εικόνες ή είχαν ένα φτωχό περιγραφικό λόγο καθώς από την μικρή επαφή που είχαμε πριν και κατά την διάρκεια αξιολόγησης, φάνηκε ότι είχαν δυνατότητα, θεωρήθηκε ότι πιθανόν η αξιολόγηση μέσω κατονομασίας που προηγήθηκε να επηρέασε τα παιδιά. Γι αυτό θα προτείναμε σε μια μελλοντική έρευνα να προηγηθεί η αξιολόγηση συνεχούς λόγου από την κατονομασία εικόνων.

Αναγνωρίζεται ότι αν για την λήψη δείγματος ομιλίας γινόταν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου το πιθανότερο θα ήταν να υπάρξει συνεχής λόγος. Ωστόσο δεν θα μπορούσαμε να αντιπαραθέσουμε λάθη που γίνονται στο ρέοντα λόγο με εκείνα της κατονομασίας με ακρίβεια και συστηματικό τρόπο που μας παρέχει η παρούσα έρευνα.

Επιστημονικό ενδιαφέρον, θα παρουσίαζε η πραγματοποίηση μιας έρευνας που θα περιελάμβανε το τεστ αξιολόγησης μέσω εικόνων και τον επανέλεγχο των λέξεων στόχων μέσω επαναφήγησης μιας γνωστής ή μιας άγνωστης απλής και σύντομης ιστορίας προσαρμοσμένη στις εξεταζόμενες ηλικίες των παιδιών που θα την ακούν από τον κλινικό με την υποστήριξη εικόνας. Έπειτα θα τους ζητείται να την επαναλάβουν. Όπως αναφέρεται, η διαδικασία επαναφήγησης ιστορίας (story retell procedure) έχει επανειλημμένα πιστοποιηθεί ως μια αξιόπιστη και έγκυρη μέθοδος εκμαίευσης συνεχούς αφηγηματικού λόγου (Doyle et al. 2000, McNeil et al. 2001, 2002, McNeil et al. 2007). Μέσα στην ιστορία αυτή θα έχουν ενσωματωθεί οι λέξεις στόχοι που ελέγχθηκαν κατά την διάρκεια κατονομασίας εικόνων.

Αναγνωρίζοντας ότι κάτι τέτοιο είναι δύσκολο να υλοποιηθεί συμπεριλαμβάνοντας

και τις 75 έννοιες όπως στην παρούσα έρευνα, προτείνεται η δημιουργία τριών ιστοριών ή και περισσότερων ώστε να ενσωματωθούν όλες οι εξεταζόμενες έννοιες.

5.4. Γενικό Συμπέρασμα

Ανακεφαλαιώνοντας, η εν λόγω ερευνητική εκπόνηση στόχευσε στον έλεγχο της αξιοπιστίας της κατονομασίας εικόνων ως μέσο αξιολόγησης της ομιλίας παιδιών ηλικίας 3;6 έως 4;6. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, επιβεβαιώνεται ότι η αξιολόγηση της κατάκτησης των φωνημάτων και των συμπλεγμάτων αντιπροσωπεύει επαρκώς την κατάκτηση τους και στον συνεχή λόγο.

Είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι το παραπάνω συμπέρασμα ανταποκρίνεται σε παιδιά φυσιολογικής ανάπτυξης. Θα παρουσίαζε κλινικό ενδιαφέρον αντίστοιχη έρευνα συσχέτισης της κατάκτησης των ήχων στην κατονομασία και στον συνεχή λόγο, σε κάποιο παθολογικό πληθυσμό, όπως για παράδειγμα σε παιδιά με ειδική γλωσσική διαταραχή (SLI). Λόγω των δυσκολιών στον λόγο σε ένα τέτοιο πληθυσμό, θα αναμέναμε τα αποτελέσματα σε μία τέτοια έρευνα συσχέτισης της κατάκτησης στην κατονομασία και στον αυθόρμητο λόγο να παρουσιάσουν κάποια απόκλιση. Επιπλέον μία τέτοια μελέτη θα ήταν ικανή να διασαφηνίσει τον τύπο, την ιδιαιτερότητα αλλά και την συνέπεια ή όχι των λαθών που προκύπτουν από τις ομάδες αυτές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδης, Β. Κ., (1995). Η καλλιέργεια της γλωσσικής επικοινωνιακής ικανότητας των μαθητών. Αθήνα: Γλώσσα.
- Βογινδρούκας, Ι., Τσαμουρτζή, Ι., Παπαγεωργίου, Β., (2004). *Η ανάπτυξη του προφορικού λόγου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη.
- Birjandi, P., Salmani-Nodoushan, M., A., (2005). *An introduction to phonetics*. Zabankadeh Publications.
- Bloom, L., Lahey, M., (1978). *Language development and language disorders*, New York: Wiley.
- Γαβρηλίδου, Ζ., (2003). *Φωνητική Συνειδητοποίηση και Διόρθωση Παιδιών Προσχολικής και Πρώτης Σχολικής Ηλικίας*. Αθήνα: Τυπώθητω.
- Chomsky, N., (1986). *Knowledge of language. Its nature, origin and use*. New York: Praeger.
- Cole, M., Cole, S., R., (1996). *The development of children*. New York
- Crystal, D., (1985). *A dictionary of linguistics and Phonetics (2nd edition)*. Oxford: Basil Blackwell.
- Dodd, B., Hua, Z., (2006). *Phonological Development and Disorders in children: A Multilingual Perceptive*.
- Doyle στο Kakavulia, M. et al (2014) *Glossologia* 22, 41-60
- Dyson, A., T., (1988). *Phonetic Inventories of 2 and 3 year old children*, *Journal of Speech and Hearing Disorders*, Volume 53, 80-93, University of Florida, Gainesville.
- Feldman, R.S., (2009) *Εξελικτική ψυχολογία δια βίου ανάπτυξη*. (επιμ. Μπεζεβέγκης Η.). Αθήνα: Gutenberg. Σελ. 274,300.
- Ferguson, C., A., Garnica, O., K., (1975). *Theories of phonological development*. Lenneberg, H., Lenneberg, E., (Eds), *Foundations of language development*, New York: Academic Press.
- Fletcher, p., Garman, M., (1999). *Language acquisition Studies in first language development*, Department of linguistic Science, University of Reading, Second edition, Cambridge University Press.
- Harley, T., (2008). *Η Ψυχολογία της γλώσσας: Από την πράξη στη θεωρία (2^η έκδοση)*. (επιμ. Πήτα, Ρ.), Αθήνα: University Studios Press.
- Hayes, B., Steride, D., (2004). *Phonetically Based Phonology*. Cambridge University Press.
- Ingram, D., Ingram, K., D., (2001). *A Whole-Word Approach to Phonological Analysis and Intervention*. *Language, Speech and Hearing Services in schools*, 32, 271-283.
- Καμπανάρου, Μ., (2007). *Διαγνωστικά Θέματα Λογοθεραπείας*. Αθήνα: Έλλην
- Κονδύλη, Μ., Κουζέλης Γ., Μαράτου, Ο., (2010). *Θεωρίες της γλώσσας - Θεωρίες της μάθησης : Μια διαμάχη*. Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα.
- Kappa, I., (2002). *On the acquisition of syllabic structure in Greek*. *Journal of Greek Linguistics*, 3, 1-52.

- Λεβάντη, Ε., Κιρπότην, Λ., Καρδαμίτση, Ε., Καμπουρόγλου, Μ., (1998). *Η Φωνολογική εξέλιξη των παιδιών στην Ελλάδα*, Αθήνα: Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών.
- Ladefoged, P., (2010). *Εισαγωγή στη Φωνητική (2^η έκδοση)*. (επιμ. Βούλγαρη, Μ.), Αθήνα: Πατάκη
- Μαγουλά, Ε., (2000). *Η κατάκτηση του φωνολογικού συστήματος της νέας ελληνικής: η περίπτωση των συμφώνων*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μαγουλάς, Γ. Εισαγωγή στη φωνολογία της νέας ελληνικής. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Μακράκης, Β., (2005). *Ανάλυση Δεδομένων στην Επιστημονική Έρευνα με τη Χρήση του SPSS: Από τη Θεωρία στην Πράξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μαλικούτη Α., Drachmann, A., Drachmann, G., (1988). Τονισμός στα Ελληνικά. Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Μπαμπινιώτης, Γ., (1998). Θεωρητική Γλωσσολογία: Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία. Αθήνα.
- Μπασλής, Γ., (2003). *Η Κατάκτηση της Γλώσσας από το παιδί*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- McIntosh, B., Dodd, B.J., (2008). *Two years olds' phonological acquisition: Normative data*, International Journal of Speech Language Pathology, University of Queensland, Australia
- Mennen, I., Okalidoy, A., (2006). *Acquisition of Greek Phonology: an overview*. QMUC Speech Science Research Centre Working Paper WP10.
- Νικολόποθλος, Δ., (2008). *Γλωσσική Ανάπτυξη και Διαταραχές*, Αθήνα, Τόπος.
- Nespor, M., (1996). *Φωνολογία*, (επιμ. Ράλλη, Α.), Αθήνα: Πατάκη.
- Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών (Π.Σ.Λ.), (1995). Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης. Αθήνα: ΠΣΛ.
- Papadopoulou, K., (2000). *Phonological acquisition of Modern Greek*. Unpublished BSc Honours Dissertation, University of Newcastle Upon Tyne.
- Pena-Brooks, A. and Hedge, M. N. (2000). Assessment and Treatment of Articulation and Phonological Disorders in Children, Pro-ed.
- Pinker, S., (2000). *Το Γλωσσικό Ένστικτο: Πώς ο νους δημιουργεί τη γλώσσα*. (επιμ. Τασιόπουλος, Π.), Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Roberts, J., Burchinal, M., Footo, M., (1990) *Phonological process decline from 2 to 8 years*, Journal of Communication Disorders 23.
- Shriberg, L., D., Kent, R., D., (2003). *Clinical Phonetics (3rd edition)*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Τζουριάδου, Μ., (1995). *Ο λόγος του παιδιού της προσχολικής ηλικίας.*, Θεσσαλονίκη: Προμηθέας.
- Tempil, M. C. (1957) Certain language skills in children. MMinneapolis : University of Minnesota, The Institute of Child Welfare.
- Φιλιππάκη – Warburton, E., (1992). Εισαγωγή στη θεωρητική γλωσσολογία, Αθήνα: Νεφέλη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας με τον αριθμό και τη θέση παρουσίασης φωνημάτων και συμπλεγμάτων στην παρούσα έρευνα.

ΚΑΤΟΝΟΜΑΣΙΑ – ΣΥΝΕΧΗΣ ΛΟΓΟΣ				
	αρχή συλλαβής - αρχή λέξης	αρχή συλλαβής - μέση λέξης	τέλος συλλαβής - μέση λέξης	τέλος συλλαβής - τέλος λέξης
p	7	4		1
m	5	5		
b	2	1		
f	1	5		
v	1	1		
θ	1	2		
ð	3	5		
t	4	8		
s	1	4		10
n	1	9		
ɲ	1	1		
g	1	1		
ʃ		1		
d	1	4		
k	1	3		
c	2	1		
x	1	1		
ç	2	1		
l	1	20	1	1
λ	1	2		
z	1	5		
γ	1	2		
j	1	1		
r	1	10	2	
pr	1			
pç	1	1		
ps	1	1		
pn		1		
sp	1			
pl	1			
sk	1			

st	2	1		
sx	1			
str	1	1		
ks	2	1		
kr	1			
tr	3	2		
tç		2		
xt	1	1		
ft		1		
dr		1		
br		1		
fr	1			
yr		1		
ör	1			
vr	1			
kl	1	1		
bl	1			
øj	1	1		
dj		2		
ts	1	1		
dz	1	1		
tsç		1		